שנה שביעית | HATOREN | גליון נ (רנ)

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

Vol. VII | New York, March 18, 1921 | No. 50 (250)

HATOREN
Published Weekly by the
ZIONIST ORGANIZATION
OF AMERICA
55 FIFTH AVENUE, NEW YORK
Telephone, Stuyvesant 8140

מחיר „התורן"
לשנה — $4.00 לחצי שנה — $2.00
בחוץ־לארץ ובקנדה:
לשנה — $4.50 לחצי שנה — $2.25
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת
הכתובת:
Hatoren, 55 Fifth Avenue, New York

SUBSCRIPTION RATES:
One Year—$4.00 Six Months—$2.00
Foreign Countries and Canada:
One Year—$4.50 Six Months—$2.25
Single Copy 10 cents
Entered as second-class matter March 14, 1916, at the Post office at N. Y., N. Y., under the Act of March 3, 1879

מחיר גליון 10 סנטים

הַתּוֹרָן

עתון שבועי

יוצא לאור על־ידי

ההסתדרות הציונית באַמריקה

העורך :

ראובן בריינין

שנה שביעית

גליון ראשון — גליון חמשים

(ר — רג)

ניו־יורק

אדר תר״ף — אדר שני תרפ״א

פ ר נ ק ל א ה ר ן. הכנסיה הציונית בלונדון, גליונות כא, כב, כג, כד, כה, כו. גולת הכותרת, גליונות כז, כח.

ק א נ ו ב י ץ י ש ר א ל. ערך בעלי־חיים לפי מושג היהדות, גליון ד. אהלי שם ויפיותו של יפת (השקפה על החנוך העברי), גליון לט.

ק ו. בקורת ספרים, גליון כח.

ק צ נ ל ס ו ן י צ ח ק. (שירים). רעב, גליון כט. חלום, גליון ל. אחרי נשף, גליון מד.

ר ב י נ ו ב י ץ א. ז. אל העולים, גליון מ.

ר ב י נ ו ב י ץ ז י נ א. מן העולם ההוא, גליון יא. מן העבר הקרוב, גליון יז. קול התן, גליון לב. אני מגלה יהודים (פיליטון), גליון מ. בליל נדודים, גליון מב.

ר י ב ל י ן מ ש ה. קנטרה עיר האלהים (מרשמיו של לגיונר עברי), גליון ב.

ר ו י ד ר י ו ס ף, ד״ר. מקהלות עממיות, גליון ה. צורה וצבע — מערב ומזרח, גליון ז. רשמים מהועידה הציונית, גליון ט. מישא עלמאן, גליון יא. באך בבית־לחם, גליון טז. המשבצת של עין־דוק, גליון יט. הזרמים החדשים באמנות של העמים, גליונות לא, לג. כנסת ישראל באמנות הנוצרית, גליונות לו, לז. מערות־הקברות של היהודים אצל מונטובירדי, גליון מז.

ש ו ע ר א ב ר ה ם ושותקים לחם השמים, גליון א. עולמות נשכחים, גליון ד. הקדישים (ספור), גליון ז. דמעתי לראש שמחתי, גליון ח. הררי בשדה, גליון י. משיח בן יוסף, גליון טז. בימי החורבן (ספור), גליונות יט, כ. בין זרים (ציור), גליון כח. עולמות נשכחים, גליון כז. אגדות עם, גליון כח. השעון, גליון לג. לעת זקנה, גליון לו. מוסטאפה, גליון מב. היער (לחמשה־עשר בשבט), גליון מג. אבו־בכר וחמורו, גליון מח.

ש י י נ פ ל ד ש. י., ה ר ב. בית־דין מוסרי, גליון יג. ספרי מוסר חדשים, גליון יח. הארץ והשפה, גליון כו. פרורים, גליון לא

ש י נ ב ר ג ש. ז. המטורפת (קטע), גליון מ.

ש מ ר ל ר א. עתון יומי עברי באמריקה, גליון מג.

ש פ י ר א ה ו ה, ד״ר. מכתב מפראג, גליון ו. הועידה העולמית של „הפועל הצעיר" ו„צעירי ציון", גליונות ח, ט. מכתב מטשיכו־סלובקיה, גליון לט. מכתב מפראג, גליון מט.

ת ש ב י א. לשאלת הסתדרות המורים הכללית, גליון לח.

ת ש ר״ק. מלך אביון (ציור), גליון ז.

מ א מ ר י ם ר א ש י י ם:

עבודת הגאולה, גליון א. חג חירותנו, גליון ד. הפרעות בירושלים, גליון ה. הבשורה הגדולה, גליון ז. אסרו חג, גליון ט. העבודה, גליון י. קונגרס קבוע, גליון יב. החנוך העברי באמריקה, גליון יג. התמנותו של הרברט שמואל, גליון יד. לשליחותו של הרברט שמואל, גליון יח. כבר באה העת, גליון כה. לתקופת השנה, גליון כו. התורה והמדע העברי, גליון כז. הועידה הציונית בבופאלו, גליון לו. שמריה לוין; ג'יימס רוטשילד; לואיג'י לוצאטו, גליון מג. מסכת פורה, גליון מד. המפתח לארץ־ישראל; לבנין הסתדרותנו, גליון מו. „התורן" החדשי, גליון נ.

מ א מ ר י ה מ ע ר כ ת; ק ו ל ו ת־ק ו ר א י ם; ג ל ו י י־ד ע ת; ד י נ י ם־ו ח ש ב ו נ ו ת ו ע ו ד.

ליובלו של רב צעיר (ד״ר חיים טשרנוביץ), גליון ז. הרברט שמואל על הארץ, גליון ח. הועידה השלישית של ההסתדרות העברית באמריקה, גליון יב. קול־קורא, למוקירי ספרותנו, גליון יד. הועידה הראשונה של המורים העברים בארצות־הברית וקנדה, גליונות כה, כו, כז. מפעולות ועד הדיליגאציות היהודיות, גליונות לח, לט. התעמולה בעד מי־ליון השקלים (כרוז הועד הפועל של ההסתדרות הציונית העולמית), גליון מא. גלוי־דעת, מרדכי מ. קאפלאן, גליון מג. חג היובל של הנריטה סולד, גליון מד. חגיגת היובל של א. ח. רוזנברג, גליון מד. הועידה הציונית בקנדה, גליון מח. נוסחת המאנדאט, גליון מו. אספת־האבל לזכרון י. ח. טביוב, גליון מז. מפעולות המורים העברים, גליון מח. וו. פ. קאטקוב (ניקרולוג), גליון מט. אל העברים; ד״ר חיים וויצמאן על עבודת התרבות והחנוך; אל הקהל העברי באמריקה, גליון נ.

מ כ ת ב י ם א ל ה מ ע ר כ ת:

גליון ה — ד״ר ניסן טורוב. גליון יד — א) א. נ. פרלברג; ב) צבי שארפשטיין. גליון טו. כד — מרדכי בן הלל הכהן. גליון לב — ליאון זולוטקוף. גליון לח — מ. פיינ־שטיין. גליון מ — מרדכי בן הלל הכהן. גליון מב — ד״ר נ. טורוב. גליון מה. גליון מח — ח. מ. ברכר.

ח ד ש ו ת ו מ א ו ר ע ו ת:

בכל הגליונות, חוץ מגליון ט.

ה ת נ ו ע ה ה ל א ו מ י ת:

בכל הגליונות, חוץ מגליונות ט, כג.

ש ו נ ו ת:

בכל הגליונות, חוץ מגליונות יב, כג.

* * *

העוזר הראשי במערכת „התורן" במשך השנה היה מר א. נ. פרלברג.

Vol. VII New York, March 18, 1921 No. 50

התורן

יוצא לאור על־ידי
ההסתדרות הציונית
באמריקה

העורך:
ראובן בריינין

שנה שביעית ניו־יורק, ח' אדר שני, תרפ"א גליון חמשים

אֶל הָעִבְרִים

ההסתדרות הציונית באמריקה קבלה עליה לפני שתי שנים את הוצאת „התורן" השבועי, אחרי אשר כבר באה לעזרתו, בהיותו יוצא על־ידי חברת־מניות, בשנה החמישית להוסדו, בסך של עשרת אלפים דולאר.

ובמשך שתי השנים האחרונות ש„התורן" השבועי יוצא לאור על־ידי הסתדרותנו הפסדנו על הוצאתו סכומים גדולים (יותר מאשר שערנו מתחילה, אף כי היינו נכונים להפסיד), יען כי יותר מאלפים חותמים לא שלמו עד היום את דמי־החתימתם.

ואחרי אשר הועידה הציונית בבופאלו קבלה החלטה להמשיך את קיומו של „התורן" מלאה הסתדרותנו אחרי החלטה זו והוספנו להמשיך את הוצאתו של שבועננו העברי הזה עד תום השנה השביעית לקיומו, ולהוציא עליו גם בחדשים האחרונים סכומים הגונים.

ההנהלה של „התורן" פנתה, אחרי ועידת בופאלו, אל החותמים בבקשה, כי ישלמו את המגיע מהם — ונענינו רק במקצת. וועד מקרב צירי הועידה שהיה מעונין ביחוד בקיומו של „התורן" לא הגיש לפני ההסתדרות הצעות מספיקות, כיצד להפחית את ההפסד של 18 אלף דולארים שהפסדנו על הוצאתו בשנת 1920. אז פנינו אל חובבי עברית האמידים בהצעה, כי יעזרו לנו לשאת בעול ההוצאות המרובות של „התורן" השבועי או להראות לנו את הדרך להפחתתן — וגם זה לא הביא לשום תוצאות.

ועל כן, למען מלא אחרי ההחלטה של הועידה בבופאלו ולמען המעיט את ההוצאות היתירות, הנופלות למשא על הסתדרותנו, החלטנו, שמראשית השנה השמינית לצאת „התורן" (מחודש ניסן שנה זו) נוציאו בתור מכתב־עת חדשי. תחת חמשים הגליונות השבועיים תוציא הסתדרותנו שתים־עשרה חוברות לשנה בתבנית מחברת חדשית, בעריכתו של ראובן בריינין. „התורן" החדשי יהיה כלי־מבטא להתנועה הציונית ולהתחיה העברית.

ואנו רוצים לקוות, כי הפעם יעשו העברים בארץ זו את חובתם ל„התורן" בעתם, למען נוכל להגדילו ולשבחו.

אין אנו רשאים להוציא את כספי ההסתדרות לתכלית זו גם בנוגע לזמן בלתי־מוגבל וגם בנוגע לסכומים בלתי־מוגבלים. על כן חובתם של כל חובבי השפה העברית בארץ זו להחיש ולבוא לעזרתנו: יהיו בעצמם מן הזריזים המקדימים להמנות בין חותמי „התורן" החדשי וכן גם ישתדלו להשיג עליו חותמים בקרב מיודעיהם, באופן שיתנו את היכולת להירחון שלנו להיות חי הנושא את עצמו.

ה ה ס ת ד ר ו ת ה צ י ו נ י ת.

החתימה על „התורן" החדשי מתקבלת

מראשית חודש ניסן הבא יחל „התורן" להופיע בתור ירחון, שתים־עשרה חוברות לשנה.

מחיר „התורן" החדשי:

לשנה — ארבעה דולארים עם המשלוח.

לחצי שנה — שני דולארים ורבע.

לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

מחיר החוברת הבודדה — 50 סנטים.

„התורן" החדשי ישולח רק לאלה אשר ישלמו את דמי־החתימתם מראש.

הננו מבקשים את העברים להזדרז במשלוח דמי־חתימתם, למען נדע מראש את מספר האכסמפלארים אשר עלינו להדפיס.

הכתובת למשלוח כספים:
HATOREN, 55 FIFTH AVENUE, NEW YORK.

ההנהלה של „התורן" החדשי.

„התרן" החדשי

עם הגליון הזה תכלה השנה השביעית לקיומו של „התורן" (שתי שנים בתור ירחון וחמש שנים רצופות ומלאות בתור שבועון). ומעתה — על־פי החלטתה האחרונה והמוכרחת של ההסתדרות הציונית באמריקה — יצא „התורן" בתור מכתב־עת חדשי, שתים־עשרה חוברות לשנה. בתחילת חודש ניסן הבא תצא החוברת הראשונה. סבתו של השנוי הזה, הסבה הפשוטה והיחידה: העברים בארץ זו לא עשו את חובתם ל„התורן" אף במקצת, לא עשו את חובתם במדה מספקת אף באחת משנות קיומו, אף בשנות השובע; כמו שלא עשו, למה נכחד את האמת, בכלל את חובתם הלאומית להתרבות העברית הגוססת בארץ זו ולוחמת בשארית כחותיה ופרכוסיה על גחלתה האחרונה לבל תכבה.

היו יכולים, ואולי היו גם צריכים, לכתוב מגילה ארוכה על מלחמת קיומו של „התורן" ועל התלאות הרבות שעברו עליו, בגלגוליו השונים, מיום הוסדו — אנחנו לא נעשה זאת הפעם. פרשה זו בכלל אינה משמחת ומנחמת ביותר.

לפי השערתנו, ויש לה על מה לסמוך, נמצאים בהמדינות המאוחדות ובקנדה שכנתן, בקרב שלשה מיליון והצי היהודים, כן ירבו, לכל הפחות כשמונים אלף היודעים עברית (ידיעה זו, כמובן, יש לה מדרגות שונות). על־פי מספרם זה — ויש משערים שמספרם הרבה יותר — ועל־פי מצבם הכלכלי היו העברים יכולים בלי כל קושי לפרנס בארץ זו עתון יומי, שני שבועונים ושני ירחונים עברים משלהם, ויחד עם זה גם להחזיק, במדה הראויה, בידי העתונות העברית שמעבר לים. כן, היו יכולים אם היו רוצים, אם לא היו רשלנים ונרפים — נרפים ורשלנים דוקא כשהדבר נוגע לעברית — ואם חבתם לשפתנו ולספרותנו היתה באמת חלק מנשמתם ומרוחם, כמו שרבים מהם מעידים על עצמם, ולא מימרא יפה בעלמא, היוצאת מן השפה ולחוץ מבלי להחייב לשום דבר, לשום מעשה בפועל.

ככר הורה הנסיון, ככר הורו העובדות שאין להכחישן, כי העברים באמריקה, עם כל אגודותיהם והברותיהם, לא אזרו מעולם די כחות — אף כי הכחות הדרושים לזה ישנם במציאות, רק שהם בלתי־מסודרים ומאורגנים — לפרנס די צרכו אף שבועון עברי אחד במדה שיוכל להתקיים על חשבון עצמו (וגם זאת יש להעיר: רק העתון המתקיים על השבון עצמו ואינו סמוך לשלחנם של „דודים עשירים" יש ביכלתו להתפתח ולהשתכלל כל צרכו, ולהיות למוסד לאומי כשהוא לעצמו). ואיך היה יכול להיות אחרת, אם העברים באמריקה (בהמעולים שבהם הכתוב מדבר, ומה דל מספרם!) מחזיקים טובה לעצמם,—ומהם גם, ודוקא האמידים שביניהם, הושבים זאת לקרבן גדול, — אם הם חותמים על מכתב־עת עברי ומשלמים את דמי־החתימה; אם גם היותר נלהבים שבין העברים בארץ זו אינם עושים מאומה כדי להרבות את מספר החותמים המשלמים, גם בקרב העברים הקרים, על העתון

ה„רבי" ר' זוסיא

(מספר חסידים).

מאת

ישראל אוסמאן.

ב.

גדלו שני הנערים והיה אלימלך יושב אוהלים, עוסק בתורה יומם ולילה, וזוסיא איש תם היה הולך ומתחבא ומתבודד לו בשדות וביערים, מתגעגע ומשתוקק לתורה ועובד את האלהים מתוך ביסופין של קדושה.

פעם אחת התאונן אביו לפני הבעל־שם־טוב על זוסיא בנו והשיב לו הבעל־שם־טוב ז"ל:

— הנח לו. אדרבה, יהא הוא למופת לכל העולם, שלא המדרש עיקר.

ומאז עזבוהו לנפשו והיה הולך ומתחבא ביערים וספר תהלים בידו והוא הנעים זמירות ומשבח לבוראו בהתלהבות והשתוקקות ובאהבה עזה. והיה נראה כאיש משוקע ברעיונותיו והולך משתאה ומשתומם מרוב דבקות וגעגועים עזים. והיה מחבר תפלות ובקשות ומדבר עם קונו דברים פשוטים יוצאים מעומק לבו.

ופעם אחת נסע הבעל־שם־טוב עם החבריא בדרך ובקשוהו, שיגלה להם מי עתיד להיות צדיק הדור, והבטיח להם שיראוהו. לקח את המושכות בידו וקפצה להם הדרך. הגיעו עד ליער אחד והתחילו הסוסים צועדים לאט־לאט. רמז הבעל־שם־טוב לתלמידיו שירדו בחשאי מעל העגלה. עשו תלמידיו כך ואף הוא ירד עמהם ונכנסו ליער ונסתתרו שם בין העצים. ראו שם מרחוק נער עומד תחת עץ אחד ומתנועע בכל כחו אחוז דבקות ומלא התלהבות ופניו לוהטים וסביבו אש בוערת. הוא עומד ואומר אלף, בית, גימל, דלת עד גמירא, אומר אחת ושתים בניגון מלא געגועים ובלות הנפש. ובתאום הוא מזדקף ואומר:

— רבונו של עולם, אתה בראת את האלף־בית ובו יצרת את תורתך ועולמך, תפילותיך, בקשותיך ותחינותיך. בראת את האדם בכדי שיהגה בתורה ויברא על־ידה עולמות חדשים ומלאכים חדשים לבקרים מהללים ומשבחים לשמך הגדול. ואותי עבדך בן אמתך לא חננת בלב מבין ומשכיל בתורתך. בער אני ולא אדע איך להתפלל ולהתחנן, להלל ולשבח לשמך הגדול. הא לך, אבינו שבשמים, את האלף־בית שלך, שבראת בו הכל ועשה לך ממנו תורות, תפלות, תחנות ובקשות והלל וזמרה לשמך הגדול והקדוש; אנא, יצור בו עולמות חדשים ונצור את אלה הקיימים ועומדים; ארוג לך שירים ותשבחות נוראים ונפלאים שיעלו וישבו בכתר על ראשך. מי צור כמוך ומי יוצר כמוך ומי יודע את גדלך מבלעדיך!

העברי, אם גם משוכלל הוא במדה היותר אפשרית ואם גם הם בעצמם דבקים בו.

גליציה העניה היתה מוציאָה, בשנים שלפני מלחמת־העולם, על העתונות העברית הרבה יותר מאַמריקה־העברית העשירה גם בשנים היותר טובות. ואם נצא לראות מה עשו ומה עושים גם העמים הקטנים והדלים בחומר וברוח לשפתם הלאומית, אם סכנה נשקפת לה, ואת הקרבנות, לפעמים גם קרבנות נפש, שהם מביאים לה יום־יום, אָז אין עלינו, העברים באַמריקה, אלא לכבוש פנינו בקרקע מרוב בושה והרפה, אם עוד יודעים אנחנו בושת.

לא מעטים הם העתונים הלועזיים בעולם, — ומהם גם שאינם מודיעים חבה יתירה לבני עמנו או שהם מראים לנו גם שנאָה גלויה, — שלא היו יכולים להתקיים אַף יום אחד לולא החותמים הרבים והתומכים העשירים מקרב היהודים. היהודים העשירו בכספם, על־ידי מנויים, מודעות ותמיכות גדולות, עתונים ידועים בשפות נכריות, עשו אותם בידם לאלילים ואחרי־כן הם משתחוים לפניהם בבטול היש הלאומי.

את העתונות העברית, העתונות הכתובה בשפת חוזינו ויוצרינו הגדולים, העתונות המאחיזה את הניצוצות האחרונים של הגאון הלאומי ושל היצירה המקורית, עלובה זו עשינו לקבצנית. ואין כל פלא, אם חכמת מסכנה זו בזויה בעיני האדונים הגדולים, שהם נופלים כורעים לפני העתונות העשירה, אם גם אינה מדקדקת כל־כך במדות היושר והצדק, האמת ואהבת הבריות, ואם גם תמלא עמודיה הבלים ורעות־רוח.

אילו היתה העתונות העברית יותר רחבה ויותר עשירה בחומר, כי אָז היו מתחשבים אתה גם אלה מאחינו, ולא דוקא העשירים שבקרבנו, שכיום אינם מרגישים, או אינם רוצים להרגיש, גם את מציאותה.

„התורן" החדשי ישאַף לרכז סביבו את טובי הכשרונות העבריים הפזורים בארצות שונות, והיה לבימה ספרותית ומדעית לחושבי מחשבות וליוצרי הרוח אשר בקרבנו. הננו יכולים להבטיח, כי נתאַמץ להרים את הירחון למדרגה הראויה בשעה גדולה כזו.

„התורן" החדשי יטפל בשאלות חיינו העומדות על הפרק, ישפוט וידין על כל זרמי הרוח ועל כל נצני המחשבה העברית החיה. ובנידון זה לא יהיה ירחוננו מפלגתי וחד־גווני.

„התורן" החדשי יקציע מדור מיוחד להתנועה הציונית ולהתנועה העברית שבכל הארצות.

„התורן" החדשי ידפיס בכל חוברת סקירות על כל החזיונות הספרותיים החדשים בכלל ומאמרי בקורת על ספרים עברים בפרט.

נשארו הכל עומדים כמוכי תמהון ולא הרגישו שנמשכו אחרי רבם ועלו על העגלה ונסעו משם כהרף־עין.

אחד היה המגיד הגדול ממיזיריץ, שגלה לו הבעל־שם־טוב, מי היה הנער וצווהו עליו.

לא עברו ימים מועטים ונגנז ארון אלהים, אַף ר׳ ליבוש אבי הנערים ואשתו נתבקשו בישיבה של מעלה, ושני הנערים נשארו יתומים עזובים. לקח רב העיר, תלמיד חכם גדול ומתנגד נורא, את אלימלך ואספו לביתו ושקד עמו על התורה ימים ולילות. וזוסיא איש תם מרבה להתבודד בשדות וביערים. פעם אחת עבר עליו המגיד ממיזיריץ וראָהו עומד ביער אחוז דבקות ושר ניגוני תורה ערבים, המתין לו קצת עד שהפסיק, אחר־כך נגש אליו ואָמר לו:

— זוסיא, רצונך ללכת אחרי לעירי ואלמדך תורה?

אורו עיניו וענה:

— אלך!

לקחו המגיד הגדול והכניסו לביתו ונתן לו להתנהג על־פי דרכו והזהיר את תלמידיו ובאי־ביתו, שלא יקפחוהו בשאלות.

ומאָז והלאָה לא מש ממנו כל ימי חייו.

והיה יושב ואורב לכל דבור של תורה במסירת נפש ממש, וכל פנה שנאמר בה דבר תורה היה בא לשם, מאזין ומקשיב ושומר כל הגה ודבור שיצא מפיהם של תלמידי חכמים, ואחר־כך היה הולך ומתבודד וחוזר ושונה כל מה ששמע ברוב געגועים ובכיות ולב נשבר ונדכה. הרבה פעמים היה נכנס לבית־המדרש וחובט ראשו בדלתות ארון־הקודש, או שהיה מכה באגרופיו במצחו, בשעה שתקפה עליו משנתו ושכח ביאורה של איזו מלה. ופעמים שהיה מתלהב ומזמר ניגוני גמרא בלי מלים, נגונים הוצבים להבות אש.

וזכה על־ידי כך להשיג הרבה. וכשהיה נופל לארץ עיף ומתעלף מרוב צער וגעגועים על התורה, היה מתעורר רעש בפמליה של מעלה, ובעל הענין בעצמו היה יורד ומסביר לו את כל הדבר הקשה.

ובין תלמידי המגיד היה אַברך אחד גדול בתורה וצעיר בשנים, שנתקרב אליו מאד. בקשו זוסיא שילמדהו תורה. התחיל הלה ללמדו על־פי דרכו — לעקור הרים ולטחנם זה בזה, והיה מקשה קושיות חמורות ומתרצן, או שהיה מחכה לתירוץ מפיו של תלמידו. וזוסיא איש תם היה יושב פעור פה וגלוי עינים, שומע ואינו מבין. היה יוצא והולך לחדרו ומתבודד ובא למחרת ומסביר את הסוגיא לרבו. פעם אחת התגנב אותו אַברך והציץ דרך הסדק לתוך חדרו וראָהו בוכה ומילל ומכה באגרופיו על פניו, מענה את נפשו ומסגף את גופו ומתפלל להקדוש־ברוך־הוא, שיפתח את לבו להבין בתורה ולהשיג אותה סוגיא חמורה. ראָה האַברך עד כמה הוא מצטער ומסתגף על התורה וגמר בלבו שלא להוסיף שוב להקשות לו ולא יגרום לו כל־כך הרבה צער. וכך עשה. כשהגיעו למקום חמור, היה

„התורן" החדשי ישים לבו ביחוד לעניני חיינו, ביחוד התרבותיים והחברתיים, באמריקה.

במקצוע „הספרות היפה" נתן מקום רק לספורים, ציורים ושירים שהם יצירות מקוריות ומהמין היותר מעולה ושהם כתובים בידי סופרים מבעלי הכשרונות היותר מצוינים והיותר רעננים. נבכר אותן היצירות, שבהן משתקפים חיינו החדשים והעולם העברי ההולך ומתהוה.

„התורן" החדשי ישים לבו לא רק אל התוכן החשוב, לא רק אל ענינים שלא הרבו עוד לטפל בהם, כדי להרחיב ולהגביה את אופק המחשבה העברית, כי־אם גם אל הצורה היפה, אל השפה והסגנון הנוחים לקריאה.

והיה כאשר יבואו העברים באמריקה לעזרתנו וירבו את מספר החותמים על ירחוננו ולא יתרשלו הפעם בעבודתם לטובתו, אז לא נחוס על כל עמל לשכלל אותו בכל מקצועותיו, להגדילו בכמותו, לשבחו ולשפרו באיכותו, למען יהיה לתפארת ולכבוד לספרותנו החדשית בכלל ולאמריקה העברית בפרט.

ההסתדרות הציונית באמריקה קבלה אמנם עליה את עול ההוצאות על „התורן" החדשי לשנה תמימה, אבל חובתם של העברים בארץ זו היא להקל מעליה עול זה ולהשתדל, כי ירחוננו יוכל לעמוד ברשות עצמו. —

מִכְתָּבִים מֵאַרְצוֹת הַצָּפוֹן

מאת

ש"י איש הורוויץ.

שואל אתה, ידידי, על החיים בממשלה הסובייטית, מה הם ומה צורתם, ואם באמת נוראים הם כמו שמספרים עליהם. להשיב לך תשובה מפורטת על השאלה זו מתקשה אני, וזה לא רק משום שלפני צאתי משם התחייבתי בחתימת־ידי לפני השלטון הבולשיביסטי שלא להפיץ ברבים ידיעות על־אדות החיים ברוסיה הסובייטית שלא לטובתו ולזכותו (ולערבון על קיום הבטחתי עלי היה למסור להשלטון רשימת בני משפחתי שנשארו שם, לזכרון בספר...), אלא גם, ובעיקר, מפני שקשה מאד למסור את רשמי החיים אשר שם, את תכונתם היסודית ומהותם הפנימית, על־ידי ציורים ודברים שבכתב. אפשר לספר פרטים, למסור שמועות, ידיעות, סנסאציות — אבל כל אלה אינם נותנים ציור נאמן מן החיים הבולשיביסטיים כמו שהם במהותם ויסודם. ורואה אני באמת, שלמרות רופי הידיעות והפרטים שנתפרסמו בעתונים על החיים בממלכת הבולשיביסטים, הנה רוב האנשים שאני נפגש בהם פה, בברלין, בשובי זה עתה מאותה המדינה, אין להם מושג נכון ובהיר מתמונת החיים הפלליים שם. הם מתעכבים על פרטי המגרעות שבאותם החיים, על קלקולם ופגימותיהם, ואינם מעמיקים לחדור אל התוך שבהם, ואינם מכירים את מקור הצער והטראגידיה שבהם. מפני האילנות אינם רואים את היער. לדעת ולהבין את החיים שם כמו שהם באמת אי־אפשר אלא למי שעמד שם

מפליטו מפיו או שהיה מסלקו לענין אחר ועובר עליו כלאחר־יד. הרגיש זוסיא בדבר והתחיל בוכה ואומר:

— רבי ומורי, הרי כאן קשה לך וסוגיא זו אינה מחוורת לך כל־צרכה, ולמה אתה שותק ונמנע מלהקשות?

ולא היו ימים מועטים עד שעזבו ולא הוסיף עוד לבקש תורה מפיו.

סח לו האברך את כל הענין להמגיד הגדול.

נענע המגיד בראשו ואמר:

— הנה לו לזוסיא איש תם. כל הימים היתה התורה כתגעגעת לאוהבה שיצטער עליה ויפדנה על־ידי כלות הנפש וכיסופין של קדושה עד שבא זוסיא.

ובאותו היום קרא המגיד לו ואמר אליו:

— זוסיא בני, שב בחדרי ואל תצא משם כל הימים!

ובימים ההם היה למדן ומקובל אחד שלא האמין בחסידות. ימים ולילות היה יושב ועוסק בנגלה ובנסתר ומתענה ומסתגף. הרגיש אותו למדן, שחסר לו דבר־מה ונשמתו טעונה תיקון, והיה מנסה לתקנה ולא עלתה בידו. ולנסוע להרב המגיד לא חפץ. למה יסע? וכי אין כל השערים פתוחים אף לפניו? כלום אין הוא יכול להגיע בעצמו לאותן המדרגות? וכי קרוב ה' להמגיד יותר משהוא קרוב אליו? מה עשה? הלך וישב שלש־עשרה שנה במערה אחת והתענה והסתגף ועסק בתורה.

לאחר שעברו שלש־עשרה שנה יצא לו מן המערה.

שמע שמדברים בכבודו של הרב המגיד ומספרים נפלאותיו ובטלו בלבו.

ולא עלתה על דעתו, שיש לו עוד מה ללמוד ממנו. הא כיצד? הרי הוא יושב במערה שלש־עשרה שנה והתבודד שם ופנה את לבו מכל הבלי עולם הזה!

אבל מן השמים חפצו, שיתגבר על יצרו ויסע להרב המגיד.

ופעם אחת היה יושב ולומד בזוהר הקדוש והגיע למאמר קשה מאד, שלא יכול להבינו. ישב ועיין בו כל הלילה ולא השיגו. חלשה דעתו ונתנמנם. וראה בחלום ישיבה של מעלה יושבת ומעיינת באותו מאמר עצמו ואין מי שיבינו. נחה עליו דעתו קצת. ישב לו ביניהם ושמע את כל הסברות והפירושים ואף אחד לא כוון לדעתו של בעל המאמר. שמע אותן הסברות שעלו בדעתו ממש.

נמנו וגמרו בישיבה של מעלה, שצריך לשאול את רבי שמעון בן יוחאי בעצמו.

וכששאלוהו ענה ואמר, שאין לו רשות לגלות אותו סוד והם צריכים לשאול את האר"י הקדוש.

שאלו את האר"י וענה:

— סוד זה נמסר להבעל־שם־טוב!

שאלו את הבעל־שם־טוב וענה:

— מקרא מלא הוא: „לא בשמים היא"! סוד זה לא

במערכות „מלחמת החיים". הכרת אותם החיים אינה נקנית בידיעות ובשמועות של עתונים, שהן גם מופרזות ברוב מתוך נטיות חברתיות־פוליטיות. היא יכולה לבוא רק מתוך הרגשה עצמית והשתתפות באותם החיים עצמם. בנידון זה מתאמת ביותר הפתגם הקדמוני: „אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות". שמעתי, למשל, מספרים פה נוראות על מזי רעב הנופלים „כעמיר אחרי הקוצר" יום־יום עד לאין מספר. וכשהכחשתי את ההפלגה שיש בשמועות אלו, ואמרתי, אין אנשים גוועים ברעב במדינת הבולשיביקים, מפני שכל איש לחמו ניתן (ואם גם בצמצום) מאת הממשלה די החזיק נפשו, ראיתי, כי שומעי מביטים בתמהון איש אל אחיו. וכמו־כן בשאלת ההסקה. אמנם כנים הדברים, שמספרים, שבתים גדולים וטובים נהרסים בפטרוגראד ובמוסקבה כדי להוציא משם מרישים וקורות־עץ לצרכי הסקה, ויש שעובר אתה על־פני רחוב והנה היא מפורצת עד החצי ונערים יחפים מתהלכים בשיעלים ברחובות ומנקרים שם באשפה. אין ספק, שמראה הרס וחורבן כזה עושה רושם לא־נעים ביותר... ועם כל זה, אין סכנת הקור נוראה עכשיו שם, כמו שרגילים לחשוב במדינות אחרות, ואין אדם נקפא שם מקור ומקרח. על כל פנים, בחורף זה המצב הוטב הרבה ביחס לחסרון עצים להסקה מכפי שהיה אשתקד, לרגלי החוק החדש שמטיל חובה על כל אזרח למספר ימים ידועים בשנה להיות לחוטב עצים ביערות הסמוכים. כן, אני חוזר ואומר: אין אנשים מתים שם מרעב ומקרח ואין קושי החיים שם בחסרון לחם והסקה וכיוצא באלו, אלא בדבר שהוא הרבה יותר רע מכל זה — באפיסת חפץ החיים... האנשים מתהלכים כצללים באין רצון לחיים ובאין כל מטרה בחיים. כל אזרח ממלא את חובתו להממלכה שעות ידועות ביום, מעשר ועד ארבע, כדי לבוא על שכרו ולקבל פת־בגו, דבר יום ביומו, ואולם הוא עושה זאת באופן מיכאני, כאבטו־מאט זה, בלי כל השתתפות נפשית, מבלי ראות כל תכלית לעבודתו לא היום ולא מחר ולא לאחר זמן... אדם קם בבוקר ממטתו ויודע הוא מראש לכל פרטי־פרטיו את תוכן מעשיו היום, אף יודע הוא, כי גם למחר ולמחרתו ישוב לעבודתו זו עצמה, וימלא אותה מבלי שימצא בה מטרת חייו ומשא־נפש כל שהוא. ועד מתי? עד אנה? אין הוא רואה קץ ותכלה לחיים־בלי־טעם אלה... וככה ימים באים, ימים הולכים, חיים חורים ושמים אפורים, ובני־אדם נושאים את סבלם בלי חמדה ובאפס כל שאיפה. החיים נעשו למעמסה על בני־אדם. הם כבר חדלו להתאונן. דומה, כאילו נעקר טעם החיים מן העולם ונטשטשו הגבולים שבין החיים והמית...

הנה זוהי הטראגידיה האיומה שב„גן־העדן" הבולשיביסטי! לא הרעב והקור, לא חסרון הלבשה והנעלה, אף לא מוראי הצ'קא (צ'רזוויצ'אינא קומיסיא) וכל כלי משחיתה, הם המטילים אימה על האדם בממשלת הסוביטים. אל כל „אי־נעימיות" הללו אפשר היה להסתגל — וגם אמנם הסתגלו האנשים אל סגנון החיים החדשים במדה ידועה, ובמובן זה של הסתגלות אנו מוצאים התקדמות מרובה בשנה זו נגד השנים שעברו. אבל דא עקא, שהעיקר נעשה חסר מן הספר, שפג לגמרי טעם החיים מלב האנשים. אין האדם צר את צורת חייו הוא. לא הוא אדון לעצמו להשתתף במעשי בראשית של עצמו בכל יום תמיד, אלא נעשה הוא בלי־שרת לתשמישם של אחרים, העומדים ממעל לו ודופקים בו ומכים אותו ואומרים לו: גדל! אין הוא רואה בשבילו כל עתיד, ואין ידים לפעלו, והוא מרגיש את עצמו כגרגיר של חול במדבר שמם גדול

נמסר אלא לצדיק הדור. זהו סוד קיומו של עולם ונמסר רק לאותו צדיק, שבזכותו העולם קיים.

ונתהווה רעש: מי ירד לשאול את הרב המגיד?!

ותיכף נשמע קול קורא: פנו מקום! ועלה הרב המגיד ועמדו הכל מפניו והושיבו אותו בראש.

וכשפתח הרב המגיד את פיו לבאר את המאמר, חרד והקיץ והנה חלום.

בא יצר־טוב ואמר לו: שמא?...

השיאו יצר־הרע בדברים ואמר: „החלומות שוא ידברו".

אף־על־פי־כן היה לבו נוקפו.

עברו ימים אחדים וראה חלום שני:

שוב הוא יושב במערה זמן רב מתענה ומסתגף ומתבודד ועוסק בתורה. והוא שומע בת־קול יוצאת ומכרזת:

— הנה החושך כסה את כל העולם כולו ואתם בני האור יושבים במחשכים. צאו והפיצו מעינות אורכם ותאר תבל ומלואה.

והוא יוצא מן המערה ורואה לפניו יער עבות מלא עצי ענק נוראים, עומדים זקופי קומה ומעניקים את החמה. ועבים הם עצי־אל אלה וישרים וסמיכים וצמרותיהם מסתבכות זו בזו ומאפילות על היער. זקני עצים כורעים לארץ וצעיריהם עולים ורוכבים עליהם. יש מושלכים לארץ ורוקבים ועליהם כבר צמחו חורשות רעננות. אין שביל ואין נתיב ואי־אפשר למצוא את הדרך. וחרדת אלהים נופלת עליו. והוא מטפס בשארית כחו ועולה על ידיו ועל רגליו גבנוני עצים רקובים ובוקע לו דרך. והוא רואה לפניו בית־קברות של עצים. שוכבים להם שם עצי ענק זה על־גבי זה, מהם חללי רעם ומהם חללי סערה ושרופי אש. אלה כבר נס ליחם ואלה רטובי גשם ומכוסי אזוב, ומראשותיהם עומדות מצבות — שרידי גזע אכולי אש ומפוחמים שנשארו עומדים על שרשיהם.

ואימה חשכה נופלת עליו והוא שומע מן הסערה: „כי האדם עץ השדה".

ומוצא אין. ועצבות נוראה עוטפתו והוא פורץ בבכי.

ופתאום הוא שומע רננת חסידים מלאה שמחה ודבקות וקול מכריז ואומר:

— פנו מקום להרב המגיד!

והרב המגיד עובר לפניו ורומז לו ואומר:

— אל תירא, בני, אחוז באזורי ותצא!

והוא אוחז באזור והרב המגיד מתחיל למשוך. והוא מקיץ שוב והנה חלום.

והלב נוקף ונוקף ויצרו הטוב מתגבר ולוחש לו: הגיע הזמן, אל תחמיץ את השעה.

נמלך בדעתו ימים אחדים ולא ידע מה להתחיל.

ישיב חליב

ונורא, הנרדף ברוח לכל עבר, נדח ונזוף ונשכח מאלהים ומאדם...

ואת המצב הנפשי הזה קשה למסור בכתב, ואותו לא יבין כל מי שלא זכה לחיות בגן־עדן זה התחתון עם „בעלי תשובה" במחיצתם!

ושואל אתה שוב, ידידי, על חיי היהודים שם ביחוד: איך מתפתחים שם החיים הללו מבפנים? ומה היא תקות היהדות במדינת הבולשיביסטים לעתיד? היש עמדה ואחרית לרוח ישראל בחוג העבודה והמפעל שם? לצערי הגדול, עלי להודות, שבפתרון השאלות הללו אני מתלבט זה כמה, מפני שהללו נכנסות לחוג הפרובלימה הכללית של עתידות היהדות, שהיתה מעסיקה אותי זה שנים. אמנם ניטל כעת עוקצה וחודה של אותה הפרובלימה, משום שבטלה היא עכשיו כנר בפני אבוקה לעומת הריסות העולם כולו, שבאה לרגלי המלחמה העולמית. ועם כל זה, כשאני מתייחד עם צערי היהודי בתוך צער כל העולם, ואני מהרהר על עמי ועל עתידותיו בארצות הגלות, ועיני נטויות אל כל הנעשה עכשיו במדינת רוסיה, זו שהיתה עד קרוב לזמננו ה„ריזירבואר" היותר גדול של היהדות כולה, אז עלי להגיד מתוך כאב עמוק, שאני רואה שוב רק רע כל היום. אין תקוה ליהדות ברוסיה, ועתידה היא היהדות שם להגיע בזמן היותר קרוב לידי חורבן כללי שלא תרפא עוד ממנו... אין ספק אמנם בעיני, שאף הבורגנים מבני עמנו שנשארו שקועים במדינה זו, עם כל שנאתם להבולשיביקים מהרסיהם ומחריביהם ועם כל היותם להוטים אחרי „עסקים" ובהולים על ממונם, שהללו נטלו מהם בזרוע, לא היו בכל זאת מסכימים להחליף את שלטון הסובייטי בשלטון דיני־קין או פטלורה, אף־על־פי שהיו יכולים לחדש תחת כנפיהם את ימיהם כקדם ולחיות בצל המסחר ובצל הכסף כמלפנים, מפני שעל כל פנים תחת חסותם של הבולשיביקים בטוחים היו מפחד הפוגרומים, בשעה שכל חלוף משמרות ושלטון אחר במדינה מעמיד את כל חיי היהודים בארץ בסכנה ובכל בעותי מות... בבחינה זו, בבחינת הבטחון מפני הפוגרומים ובבחינת שווי־הזכויות המוחלט לישראל, ודאי אין שלטון יותר נאה לעמנו ברוסיה משלטון הבולשיביקים. ועם כל זה, במה שנוגע לקיום הלאומי ולקיומם של החיים הלאומיים אין משטר יותר מסוכן לישראל ממשטר הסו־בייטי. לסכנה זו יש שני גורמים:

א. ח ו ר ב ן ה ע י י ר ה. העיירה היהודית הולכת ונכחדת עכשיו לגמרי מתחת שמי ה'. היא מתרוקנת מיושביה ובניה הולכים ונבלעים בין יושבי כרכים. העיירה הזו סגנון חיים קבוע היה לה. כל אישיות שבה צורה בולטת ומסומנת היתה לה, ועל־ידי כך היתה משתמרת במשך דורות, היא ודמותה היהודית, עם כלי־הקודש שבה ועם שומרי תורה ולומדי תורה שבה. עכשיו, לאחרי כל הצרות והפגעים שעברו על עמנו בכל תחום המושב במשך ימי המלחמה, נעשו חיי היהודים בעיירה מלאי פחד ובלהות ואימת מות שרויה עליהם תמיד, עד שכל מי שמוצא אפשרות איזו שהיא לברוח על נפשו משם בטרם תדבקהו הרעה, הרי הוא מוכר מטלטליו וכל כלי־ביתו ובורח משם אל הכרך. בכרך על כל פנים אין בלהות שודדי יום ומרצחי ליל לנגד עיניו תמיד כמו בעיירה. וכשעוזב בן־העיירה את ערש מולדתו אין השכינה היהודית מלוה אותו על דרכו. היא מסתלקת ממנו אך יצא את העיירה והוא הולך ונהפך בכרך לאיש אחר, בן־חורין מן התורה והמצוות ומכל סבל הירושה של „העולם הישן", ההולך וחרב לא רק על־פי שירת הפרוליטאריאט, כי־אם בפועל ובמעשה...

הוא רואה את עצמו מת. כבר העלוהו לעולם האמת והעמידוהו לדין לפני בית־דין של מעלה ויצא זכאי ובא על שכרו. וש"י עולמות לפניו, כולם שלו. והוא הולך ומטייל לו בהם ומסייר נהרי אפרסמון ושדמות תמדותיו. רב הוא המרחב בלי מצרים. שם יתבודד לו הימים באין מפריע. ומערות הוא רואה לפניו ועצי חרוב ונחלים זכים סביבם. אבן לא לחנם טרח! ופתאום באה השמש ועצבות גדולה נופלת עליו ומעיקה על לבו מאד. חפץ הוא לצעוק ויודע הוא, שאין איש סביבו מהלך ת"ק פרסה. אין גיד חיים סביבו, רק שדמות, נחלים ומערות. פחד נורא עובר עליו והוא עומד ורועד. לנצח עליו להתבודד פה בתוך ש"י עולמותיו ולהקבר לעד במערותיו. והוא פורץ בבכי וחפץ לצאת מנחלתו, לברוח משם. והוא רואה פתאום נר דולק לפניו ומראה לו את הדרך והוא הולך ונמשך אחריו עד שיוצא מגבולו ורואה פלטינים והיכלות מוארים באור שבעת הימים. וקול תורה יוצא מהם, קול שמחה. והוא בא עד לפני השער וחפץ להכנס, מתדפק על הדלת: פתחו, צדיקים, כמהה נפשי לתורה! ואין עונה. והוא הולך וסובב את החומה ומגיע עד להיכל מואר באור הנוגה, וקול תורה ערב ונעים יוצא משם ומלטף את נשמתו, מושכו אחריו, ונפשו יוצאת בשמעו. והוא מתדפק על השער בחזקה: חוסו עלי, פתחו! כל ימי התבודדתי ועסקתי בתורה ולא הוצאתי אף רגע לבטלה! אנא, פתחו! ושומר הפתח יוצא ואומר לו, שאין לו רשות להכנס לאותם ההיכלות, מפני שהתבודד כל ימיו ועבד את הקדוש־ברוך־הוא מתוך עצבות וביחידות.

והוא מתחנן לו ואומר:

— אם אין אתה יכול להכניסני לכאן, אמור לי, היכל זה של מי הוא?

ענה לו שומר הפתח ואמר:

— וכי אין אתה יודע, שזהו היכלו של המגיד הגדול? יכול אתה להציץ דרך החלון.

וסגר את השער והניחו עומד מחוץ לחומה.

והגיעו לאזניו ניגוני תורה עוד יותר ערבים, אף בת־קולן של מלים נשמעה, אבל אי־אפשר היה לו לשמוע דבר שלם כדי לדעת באיזה ענין עוסקים שם. ונמשכה נפשו לפני־ולפנים, כלתה להכנס לשם וליהנות מזיו השכינה. וכמעט שיצאה נפשו מרוב געגועים. והתחיל למרוט שער ראשו ולבכות מעוצר צער והיה צועק ואומר:

— אוי לי, שהוצאתי את חיי לבטלה, וי לי ששמעתי בקול יצרי והתעקשתי ופניתי עורף לצדיק הדור!

ועד שהוא עומד ובוכה קם המגיד הגדול ואמר בקול רם:

— דומה שאחד עומד אחורי החלון ובוכה. לך, זוסיא בני, ופתח לו את הדלת.

נפתח השער והתפרץ קול של שמחה והקיץ.

ובאותו היום נסע אל המגיד הגדול.

ב. ההתבוללות באונס וברצון. המשטר הבולשיביסטי, הצובת את כל האדם כמו בצבתות של ברזל בכל מעמדי חייו, מן הערש עד הקבר, הגוזל ממנו את כל חפשו ומשעבדו כולו אל תחת עולו הקשה, וגם את נשמתו אליו יאסוף, המשטר הזה אינו נותן שום אפשרות ואינו מניח כל מקום לתרבות עברית ולחנוך עברי לאומי, הן מצד חסרון מכשירים ואמצעים הדרושים לכך — אין „חדר" עברי, ואין ספרי־חנוך ולמוד עבריים (לפי שהשלטינים אינם נותנים רשות להדפיס במדינה ספרים מעין אלו. אף ספר עברי אחד לא נדפס בכל מדינת רוסיה במשך שתי השנים האחרונות), — וכן מצד הפרו־נראמה החנוכית, המשתדלת לעקור מן השורש בחנוך הבנים את הרוח הלאומי. אף סגנון החיים הבולשיביס־טיים, שחותם האינטרנאציונאליות טבוע עליו מטבע יצירתו, מקעקע ומהרס את יסודות החיים הלאומיים וממשמש את כל הגבולים שבין היהדות להתרבות של הסביבה. בזמן האחרון גזרו שמד על כל המוסדים הפרגוגיים מיסודה של חברת „תרבות" ועל תינוקות של בית רבן שלא ילמדו ב„חדרים". נשואי תערובות פרצי בארץ במדה מבהילה. בממשלה הסובייטית קבלו הנשואים צורת מנהג מדינה, נימוס אזרחי פשוט, מבלי כל רושם של דת וקדושת מסתורין. הנשואים אינם דורשים עכשיו לא כהן נוצרי בעבודתו ולא רב יהודי ב„שבע ברכות" שלו, אלא אדם פוגש אשה בשוק וכונסה בינה לבין עצמו (סגנון הרמב"ם ביד החזקה על זמן שלפני מתן־תורה!), והם באים אל הרשות המקומית, ששם הבחור או הבחורה, המפקחים על „שלחן" הרשימות הללו, רושמים את הנשואים ההם בפנקס — ודי! ויציאה כהויה לכל דבר. אף הגירושין אינם דורשים לא כהן ולא רב, אלא רק פנקס־רשימות — וחסל. באופן זה נעשו הנשואין והגירושין לדברים שאדם דש בעקבו כחולי חולין. ונתרבו נשואי התערובות ונשואי חלוות. נשים עוזבות בתי בעליהן, מגישות מודעה לרשות שהן פוקעות מעליהן שעבוד בעלים, והרי הן חוזרות שוב לרשות עצמן להנשא לכל אשר תבחרנה. וככה הן עוברות חליפות מרשות לרשות, יסודות המשפחה מתרופפים, ואף המשפחה היהודית, שהצטיינה עד עכשיו בצניעות ותום, הולכת ונחרבת... יעבור עוד מספר שנים והבית היהודי עוד לא יהי זכר לו בחיים הבולשיביסטיים החדשים.

ובמצב כזה אין מן הפלא, אם היהדות התרבותית־הרוחנית בכלל עזובה ושוממה במדינה הסובייטית. בני־הנעורים אינם מוצאים כל חפץ בה, כי אין דורש לה ואין מבקש. החיים הבולשיביסטיים הרחיקוה מגבולם ובחומותיה אין לה יד ושם. ולמה איפוא ישאו הבנים סבל ירושת־אבות על כתפם, בשעה שאין כל תקוה ליהנות ממנה בזמן מן הזמנים? והאבות, שבלבם עוד נשארו נגנועים כהים ומטושטשים לנחלת קדומים, למסורת הדורות, הם, אהה, אין דעתם פנויה עכשיו ואין שעתם פנויה לכל משא־נפש ולכל חזון רוח, בלתי אם אל הלחם הקלוקל עיניהם נשואות כל היום, אל פת־בנם ואל משרתם בממלכת הבולשיביקים, הנותנת להם אפשרות כל שהיא לפרנס נפשם ונפשות בני־ביתם בצמצום עד כדי להחזיק נשמתם שלא תפרח מגופם. מי איפוא ידאג עכשיו לחנוך עברי ולספר עברי? כל אדם דיו אשר הוא חי! אף „מתי־מדבר" המועטים, שתורתם בתוך מעיהם תמיד, שאין שכחה ולא הסחת־הדעת מועילה להם ואין להם תקנה ע"י, אף הם הולכים ונדחפים מן החיים החוצה ולאט־לאט הולכים ונאספים אל אבותם. אם כך יתמשכו העגינים,

---

זחה עליו דעתו בדרך וחשב: ודאי שהמגיד הגדול הוא צופה נסתרות ורואה הוא אותי ברוח קדשו נוסע אליו ומכין את עצמו לצאת לקראתי.

טעה בחשבונו וכשבא לשם לא הניחוהו להכנס לחדרו של המגיד הגדול לשאילת שלום.

נכנס לשם בעל־כרחו.

מצא את המגיד הגדול עומד ומביט דרך החלון ואומר לר' זוסיא שעמד שם:

— זוסיא בני, מה עושה הקדוש־ברוך־הוא בשעה זו?

ענה ר' זוסיא ואמר:

— יושב לו כביכול על כסא־כבודו ואומר: „אם יסתר איש", אם צדיק הולך ומסתתר „במסתרים", במערות, „ואני", הוא צועק ואומר, אני למדן, אני צדיק, „לא אראנו".

כיון ששמע אותו צדיק כך, זלגו עיניו דמעות ונתמלא חרטה.

שאל המגיד הגדול שוב.

—ועכשיו מה עושה הקדוש־ברוך־הוא?

ענה ר' זוסיא ואמר:

— יושב לו כביכול ואומר: „אם יסתר איש", אם הצדיק מסתתר „במסתרים", בסתר לבו, „ואני לא" והוא מבטל את האני „אראנו".

ותיכף פנה אליו הרב המגיד ושאל בשלומו ואמר:

— שלום עליכם! כל הימים ישבתי וחכיתי לך. אשריך שבאת. זוסיא יהיה חברך.

ואותו הצדיק היה הרבי ר' שמלקי.

— —

פעם אחת אמר ר' זוסיא לרבי שמלקי:

— למדני פרק בנגלה ואני אשנה לך פרק בנסתר

הסכים רבי שמלקי והתחיל לשנות לו:

— „מאימתי קורין את שמע בערבין". — —

שאל רבי זוסיא:

— מה ביאור מלים אלה?

באר לו רבי שמלקי:

— „מאימתי" — מאיזה זמן, „קורין את שמע" — צריך לקרוא קריאת שמע, „בערבין" — בערב?

אמר לו רבי זוסיא:

— ומנין אנו אומרים, שכך הוא? שמא כוונת התנא: „מאימתי" — מאימת השם יתברך, „קורין את שמע בערבין" — בגלות?

כיון ששמע רבי שמלקי כך, קמט את מצחו וענה:

—דרך אחרת לגמרי! כל צדיק וצדיק צריך ללכת בדרכו.

ונתפרדה החבילה.

אם לא יבוא שנוי במשטר הממלכה הרוסית בעתיד היותר קרוב, אז סופה של היהדות ברוסיה הסובייטית כליה ואבדן עולם...

ועם כל זה, מקום נתבצר להם, למתי־מדבר אלה, להקים שם ושאר לרוח ישראל סבא, מקדש מעט לנשמה היהודית התועה שם בישימון הבולשיביזם. על גדות הניבה שם ישבו גם בכו אלה השרידים המועטים, בזכרם את כל תקוותיהם, מחמדם מימי קדם, ואת כל חלומותיהם שחלמו על עתידות היהדות ברוסיה, שהכל גז עתה כצל לבלי שוב עוד. החליטו להעמיד נר נשמה ליהדות זו הגוועת לעיניהם, בטרם שתתפרד החבילה ובטרם שישאם הרוח מישם לארבע רוחות השמים...

לפני חורבן הבית, בשעה שמחוץ שכלה חרב בבית כמות, ו„אויב יעיד חימות וחיל" (יל"ג), נתכנסו חכמי ישראל שבירושלים הנצורה לעליתו של חנניה בן חזקיה בן גוריון וגזרו י"ח דבר... מצב היהודים בפטרבורג וברוסיה כולה לפני שנתים לא טוב היה ממצב היהודים בירושלים בשעת החורבן. חרב הכליון כבר התעופפה אז על ראשי היהודים. מחוץ שכלו הפרעות, מחדרים אימת הצ'ריזביצ'איקא והבולשת, שהוציאו להורג נפשות אין מספר כל לילה ולילה. כל החיים הכלכליים ערער התערערו עד היסוד. כל מעינות הפרנסה נסתתמו, כל מה שהיה בעיר, בחנויות, באסמים, ומרתפים — הכל ירד לטמיון (לאוצר הממלכה הסוציאלית). הכל הרגישו אז, שקץ החיים האיקונומיים של יהודי רוסיה, שרובם ככולם מתפרנסים ממסחר־הבינים, בא בא. הכל ראו את פס־היד האיומה הכותבת ליהדות הרוסית מנא מנא תקל ופרסין... ועם כל זה נמצאו עוד אנשי רוח, שבמצב איום כזה נתכנסו ובאו לעליתו של אחד מחבריהם, ושקלו וטרו ודנו על רוח ישראל סבא ההולך ותועה בין חרבות, למצוא לו מקלט מעט והחליטו לעשות מעשה רב: ליסד מכון לידיעת היהדות — א ו נ י ב ר ס י ט ה י ש ר א ל י ת בפטרוגראד. כעשרים איש מן השרידים, שהתרכזו לפני זה מסביב לאנציקלופדיה העברית־הרוסית מיסודם של ברוקהויז־אפרון, ושנשארו בפטרבורג מדור שלפני המבול, ידיהם כוננו את ה א ו נ י ב ר ס י ט ה הזו, או, כמו שקראו לה אחר־כך, „האינסטיטוט הגבוה לחכמת ישראל", ששם השמיעו שיעורים במקצועות שונים אנשי שם, מלומדים ובימיחים כל אחד במקצוע שלו. ביניהם ההיסטוריון שמעון דובנוב, המלומדים והסופרים ש. גינצבורג, לוזינסקי, צינברג, ברוצקוס, אדמוני, שטיינברג, רברבי, ד"ר אייזנשטאט, מארקון ועוד. גם אני, כותב הטורים האלה, ישנתנהגתי בשנות חירום הללו ברוסיה, נלוויתי עליהם, ורי נמכרה ההתהדרה לתירדות התלמיד והתפתחותו ולפילוסופיה הדתית. וניתנה לי האפשרות להשמיע לפני התלמידים את השקפותי על התפתחותה של היהדות בבקורת חפשית על־פי רוחי. בכלל, ניתנה תורת כל אחד ואחד מן המורים בידו, להטיף לקחו כרוחו, בלי שום שאבלונה, וזה היה הצד המעולה שבמוסד זה, שבשבילו ראוי הוא לשבח מרובה.

בריעבד, מכיון שמוסד זה כבר נתגשם בחיים, לקחוהו השלטונים, בעבור זמן־מה לקיומו, תחת חסותם ופרשו עליו כנפי חסדם. המורים באוניברסיטה הישראלית נהנו מכל הזכויות הניתנות מאת השלטון לכל מורי האוניברסיטאות הכלליות: הם קבלו פת־בגם מאת הממשלה „טרוד קארטא, ליטרא א", ורבים מהם גם זכו לפת־בג ה א ק א ד ר י מ י מיסודו של מאקסים גורקי, שרק יחידי סגולה מהאינטליגנציה הרוסית נהנו ממנו. הם גם נעשו פטורים מחובות צבוריות שונות, שכל אזרח חייב בהן חובת גברא, כחטיבת עצים ביערות, נקיון החצרות והרחובות וכיוצא באלה. ככה עברו כשנה וחצי. הפרופיסורים של האוניברסיטה הישראלית קיימו את התורה מעוני בתוך תנאי חיים מחרידים שאין דוגמתם והעמידו תלמידים הרבה — ואין מחריד. ואילם בזמן האחרון התחילה ה„סקציה היהודית" אשר בקומיסאריאט המרכזי של ההשכלה להתערב בדבר. סקציה זו, שרובה פליטי בונדאים ואידישאים מכל הגונים, רוחם לא היתה נוחה מזה שמתקיים בממשלת הבולשיביזם מכון עליון להשכלה ישראלית שכולו אבטונומי וחפשי מאפטרופסות שלהם — ואת פיהם לא שאלו! הם התנפלו ושלחו פקידים־מבקרים מישלטון המרכזי שבמוסקבה להעביר את האוניברסיטה תחת שבט הבקורת ולראות עד כמה עוד נשתמר שם מרוח התורה הבורגנית והמדע הבורגני(!) ולטהר את הבית מכל שרידי הקלירי־קאליזם(!). ותהי ראשית דרכם לגרש משם את ה ר ב ד"ר אייזנשטאט, שכהן שם בתור מורה לכה"ק, ואת ד"ר מארקון (הוא היה מורה לשפה הערבית), מפני שהוא גבאי בבית־הכנסת הגדול(!). חפצו גם לעשות את שפת ההוראה „אידיש", אבל הוכיחו להם, שזוהי גזירה שאין רוב התלמידים בפטרבורג יכולים לעמוד בה, מפני שפטרבורג, בהיותה רחוקה מערי „התחום היהודי" מאז, רוב בניה אינם נזקקים ללשון זו היהודית ואינם יודעים אותה, והשאירו המבקרים בידי המורים את שפת ההוראה רוסית לפי שעה, עד אשר יעלה בידם להביא תלמידים לאוניברסיטה זו מתחום המושב, שיתפרנסו על חשבון הממשלה וילמדו תורת ישראל בקדושה ובטהרה — אידיש! לכותב הטורים האלה אף הרשו להשמיע שיעוריו בעברית — אפשר משום שאני הייתי היחידי בזה מבין כל מורי האוניברסיטה, לפיכך לא הקפידו ביותר על כך, ואולי גם משום שזכרו לי „חסד נעורים" (צירי הסקציה כרוב השלטונים באותה הסקציה בקיאים הם בספרות העברית החדשה). איך שהוא, והשפה הרוסית באוניברסיטה זו מרגישה את עצמה כמו ב ג ל ו ת יהודית, כהד קולה של תקופה קדומה, תקופת הרוסיפיקאציה, שעברה ובטלה מן העולם. בכלל, מרגישים עצמם עכשיו כל סופרי ישראל הכותבים רוסית דוויים וסחופים, שמקומם לא יכירם עוד. שפת עמם עזבו ושפת רוסיה הרי היא עכשיו רק שפת „דיקריטים" לכל גזירות קשות ורעות ועל כל צרה שלא תבוא, אבל לא שפה ספרותית. זה יותר משנה לא יצא אף ספר רוסי אחד מבית־הדפוס ולא הופיע אף עתון ספרותי אחד. עתה נאנחים סופרי ישראל ברוסיה על שהקריבו מבחר כשרונותיהם ולשדם לשפה זו, שעכשיו אבדה להם כל תקוה ליהנות ממנה. תקופת הרוסיפיקאציה, כמו שאמרתי, עברה ולא תשוב עוד. בא הבולשיביזם ובלבל את האומות במדינת רוסיה. הלשונות בה נעשו רבות ושונות לפי

מספר נפותיה. כל נוף יש לו לשון שלטוני שלו. מי יקרא עתה את הספרים בידיעת היהדות שנכתבו רוסית? האוקראיני יאמר: לא לי שפה זו, הליטאי והאסטוני לא יכירוה. תעבורנה עוד איזו שנים ואולי גם גרש תגורש הלשון הרוסית מבתי־הספר באותם הנפות. ועתה באמת יש לסופרי ישראל ברוסיה להצטער על שכתבו ספריהם רוסית ולאעברית. אלמלי כתבו עברית, הרי היה להם עכשיו חוג קוראים שלהם מבין כל רבבות ישראל הנפוצים במדינות שונות. לא אחת התוודה בפני ש מ ע ו ן ד ו ב נ ו ב על חטא שחטא לעמו על עזבו שפת עבר ועל כתבו את כל ספריו ההיסטוריים רוסית. למה? בשביל מי? שיר ה׳ על אדמת נכר! עתה הוא מעבד מחדש את ההיסטוריה הגדולה שלו בת ששה כרכים, המכילה את קורות ישראל עד שנת 1914 (בהיסטוריה החדשה הוסיף בזמן האחרון את קורות עמנו עד המלחמה העולמית). עוד שנה, הוא אומר, עליו לעבוד בשקידה כדי לגמור את ש כ ל ו ל ם של ספרי ההיסטוריה שלו. ואת זה עליו לעשות ברוסית, מכיון שההיסטוריה שלו כולה כתובה רוסית. ואולם מיד כשיגמור את העבודה הזו תיכף יגש לתרגם בעצמו, או יותר נכון, לכתוב מחדש, את כל ההיס־טוריה שלו ע ב ר י ת.

לפי שעה אמנם חומר גדול וחשוב עד מאד תחת ידיו ברוסית — כל מה שנצטבר במשך השנים האחרונות ברוסיה על־ידי הקומיסיות המדעיות השונות: על־ידי הקומיסיה ההיסטורית־האטנוגראפית, זו שהיתה מוציאה מתקופה לתקופה את הרבעון „יעברעיסקאיא סטארינא", בעריכתו של ש. דובנוב; על־ידי הקומיסיה לאספת ידיעות על גזירת הגירושין והפוגרומים ועל כל העלילות נגד היהודים ועל כל הרעות והתלאות שמצאו את אחינו ברוסיה באחרית ממלכת הרשעה של הצארים ובכל משך שנות המלחמה ועוד ועוד. כל החומר העשיר הזה משתמר שמירה מעולה בבית־גנזיו של דובנוב. עתה כשנכנסו פקידי הסקציה היהודית של השלטון הבולשיביסטי לקחת את רסן ההנהגה של האוניברסיטה הישראלית תחת ידם, שמו עיניהם לטובה על החומר ההיסטורי ההוא ורבזו את כל הקומיסיות השונות שזכרנו לקומיסיה מרכזית אחת תחת פקודתו של ש. דובנוב ובא־כח מצד השלטון היהודי אתו. הממשלה לוקחת עליה את כל הוצאות סדורן ועריכתן של התעודות השונות שנצטברו במשך השנים בידי אותן הקומיסיות, וכשתגיע שעת־הכושר ותהיה בידי השלטונים נייר לדפוס, עודף על הדרוש להדפסת עתוני הממשלה, אז יפרסמו את כל אותן התעודות בדפוס*. אין ספק, כי הקם יקימו את דבריהם, מפני שיש באותן התעודות הרבה ממה שישמש להם חומר אגיטאציוני נגד המשטר הישן על כל התועבות שנעשו על־ידי שלטוני הצאריזם ומשמשיהם, שרמסו ברגל גאוה כל זכויות האדם ונתנו את אזרחיהם היהודים כטיט חוצות וכעפר לדוש לכל מעור וחומס. והיו התעודות האלה לדראון עולם להם.

אם יספיקו הנייר וצבעי הדפוס לבוא לרוסיה במשך שנות קיומו של השלטון הסובייטי, או שמא יקדמנו שלטון אחר וישתמש באותו הנייר והצבעים לתכלית אחרת — להדפיס גזירות חדשות רעות ומרות על ישראל וקריאות לפוגרומים, להרג ולאבדן — ימים ידברו.

כי אש השנאה לישראל בין כל שדרות העם הרוסי גדולה עתה שבעים ושבעה על כל הזמנים שעברו. ארס האנטישמיות הולך ומפעפע בנפש בני העם הזה בכל מפלגותיו, מן הכהנים־הנזירים שגורשו מנאות חמדתם, מבתי המנזרים הקדושים, על־ידי שלטוני הסובייטים ועד התגרנים הקטנים שנשלו מחנויותיהם וכל קנינם. „חטא חטאה „הממשלה היהודית" להעם הרוסי, חטא שאין לו כפרה עולמית, ודמי הנוצרים צועקים השמימה ואין להם תקנה אלא בדם ישראל אשר ידיחם מעל־פני האדמה... העם היהודי ידיו בכל ולתועבותיו ולפשעיו אין קץ ואין גבול. רוח אפנו — משיח ה׳, אשר בצלו חיינו, נלכד בשחיתותם ויהודי הוא אשר ירה במלך האומלל וימיתהו, כהמת אחד הנבלים, בנקמו את נקמת עמו" (כך אגדה מתפשטת בין המוני הנוצרים ברוסיה). ועוד האגדה הרוסית מספרת: „השלטונים היהודיים בזזו ושדדו את כלי־הקודש אשר במנזרים, נקרו את עיני הקדושות אשר שם, כדי להוציא את האבנים היקרות שבהן, גררו את עצמות הקדושים על־גבי חבלים ובזו את המועדים של הנוצרים. ב„צבא האדום" עצמו, אותו הצבא שדמו נשפך כמים, על־פי פקודות טרוצקי־ברונשטין, בראש כל חזית, אין יהודים משתתפים בו כמעט כלל בגופם ובדמם. כי רק באשר שלטון ופקידות שם יהודי, אבל לא באשר עבודת הגוף ועמל ומסירות נפש בשביל עתידות העם. הקומי־סארים הם יהודים, ובראש הממלכה הרוסית יהודים מתנשאים לכל לראש. יציבא בארעא וגיורא בשמי־שמיא!" עיני האזרחים תחשכנה מראות בבוא שר וגדול מהאצילים הנוצרים להשתחוות לפני פקיד יהודי לספחהו אל אחת הכהונות לבל יגוע ברעב. כל אלה הן אשמות, שסופם של היהודים בשעת חילוף משמרות, לתת עליהם דין־וחשבון... רגשי נקם ושלם הולכים ותוססים בלב כל האומה הרוסית נגד עם ישראל כולו. כי לא טרוצקי ולא זינובייב הם האשמים, אלא עם היהודים, הגוי כולו. והיה בבוא יום השילום והפקודה, אז ישכחו את השמות הפרטיים ויזכרו רק את גזע מחצבתם, עם חרמם — ועל כל ישראל יצא הקצף. אין אני מקנא באותם הבורגנים מאחינו — ואם הם מועטים! — היושבים ומחכים לשנוי הסדרים ברוסיה, כדי שישובו איש לביתו ואיש אל נחלתו וקנינו מלפנים. הה, נורא יהיה יום הדין והשילום לישראל, ומי יכילנו? אש היא, אש רצח ונקמה, עד אבדון תאכל! ואם נגזרה גזרה על השלטון הבולשיביסטי שיעבור ויבטל מן העולם ופקודתו יקח משטר אחר ברוסיה, אזי אני אומר: ייתי ולא אחמיניה!...

על יתר שאלותיך, ידידי, בנוגע להחיים הצבוריים והלאומיים ברוסיה וגם בנוגע לעבודה הלאומית והצבורית

---

* זו תהא תשובה לד"ר ש. א. פוזנאנסקי על דבריו ב„הצפירה" שנה ז: גליון י"ט. „נאד של דמעות", כפי שהוא רואה, עדיין הולך ומתמלא טיפין־טיפין והיא נמצא בידים אמונות. יבוא יום ויודע טיבי בעולם.

בקרב אחינו באשכנז, שזה עתה שבתי אליה מתוך המהפכה מרוסיה, עוד אָשוב לדבר אתך בהמשך מכתבי הבאים. אָז גם אשמיעך דעות ומחשבות על עתידות הספרות העברית פה ועל הענינים העומדים פה על הפרק עכשיו, שאתה כל־כך מתענין בהם.

ברלין, אדר, תרפ"א.

ד"ר חַיִּים וַיְצְמַן עַל עֲבוֹדַת הַתַּרְבּוּת וְהַחִנּוּךְ

(גלוי־דעת.)

לשם בירור יחסה של ההסתדרות הציונית לעבודת התרבות והחנוך בארץ־ישראל ולמצב המורים קראה הנהלת מרכז המורים לכל חברי המרכז ביפו ובירושלים, לכל חברי ועד החנוך ולמנהלי מחלקת החנוך לישיבה משותפת ביפו, ביום ד' י' שבט, בנוכחותם של הד"ר חיים ווייצמאן, נשיא ההסתדרות הציונית העולמית, ומר מ. מ. אוסישקין, ראש ועד הצירים.

בישיבה זו בירורו המשתתפים את השאלות מכל צדדיהן ודרשו מאת נשיא ההסתדרות הציונית, הד"ר חיים ווייצמאן, שיגלה בפניהם את דעתו בשאלת עבודת התרבות והחנוך בארץ.

הד"ר ווייצמאן גלה את דעתו בדברים אלו:

„מיום עמדי על דעתי נלהמתי על התרבות. מאָז הכנסי בעבודה הציונית הייתי אחד ממגניה התקיפים של העבודה התרבותית. ברור הדבר, כי עבודת התרבות והחנוך היתה אחד הגורמים החשובים ביותר להתפשטות התנועה הציונית בקרב העם ולהצלחתה הפוליטית של הסתדרותנו. אין להעמיד שאלה: „עליה והתישבות או תרבות?" — השאלות הכלכליות, הפוליטיות והתרבותיות לא תפתרנה כל אחת לחוד, כי פתרון האחת תלוי בפתרון השניה. רואה אני צורך גדול בעבודה תרבותית רחבה ביחוד עתה, בשעת העליה, שלא יוצר בארצנו בלבול לשונות, שאת סכנתו אני חש עתה ברחובות ירושלים ותל־אָביב. ציוניות בלי תרבות — זוהי לדעתי, אגאנדה חדשה. חורבן התרבות — הוא חורבן הנפש, והנני בטוח, כי הרוב הגדול של הציונים יעמוד על המשמר ויגן על עבודת התרבות והחנוך בארץ.

„תשובתי היא, איפוא, ברורה: דרישותי הן דרישותיכם, ולהם אלחם בעד התרבות בכל כחותי וכלתי".

עם גמר הישיבה הביע מר אוסישקין, ראש ועד הצירים, את דעתו על הצורך לדרוש מאת ההסתדרות הציונית עמדה ברורה ביחס לעבודת התרבות ולטהר על־ידי כך את האטמוספירה בארץ־ישראל גופא. „שמח אני— קרא מר אוסישקין — לשמוע זאת מפי הד"ר ווייצמאן, אם כי ידעתי מראש את השקפותיו אלה, אבל במשך כל הזמן הייתי צריך לעמוד ולהגן על השקפות אלה. שמח אני, שאינני היחידי בהועד הפועל הציוני המצומצם וכי בצירוף דעתו של סוקולוב — אָנו הרוב. אינני מסופק, שרוב זה יהיה גם בהועד הפועל הגדול וגם בקונגרס הבא. וטוב־טוב יהיה ונחוץ, כי ההבעה וההשקפות על תוכן עבודתנו בכל המקצועות ובפרט בתרבות, תתחלנה פה בארץ ומפה תעבורנה לארצות הגולה".

דּוֹן חִסְדָּאִי קְרַשְׂקַשׂ

(רשימה בקיתית.)

מאת

פ. חורגין.

דון חסדאי קרשקש קובע לו מחיצה מיוחדת בספרותנו הפילוסופית של ימי־הבינים. משנתו מצטיינת במקוריות מיוחדת, שבמדה כזו לא הצטיינו גם הגדולים שבחכמי דורו. הוא סלל לו דרך חדשה בפתרון הפרובלימות הפי־לוסופיות השונות, שהטרידו את מוחם של בני תקופתו. הוא לא נגרף בזרם האינטיליקטואלי, שנמשך ממעין תורתו של אריסטו, שהשטיף את לבות בני דורו. קרשקש שחה כנגד הזרם הזה, הוא ערך קרב על האריסטמיות המתיהדת, שאָמרה לעשות את כל היהדות מדרס לרגליה. בזה, בהתנגדותו לתורת אריסטו, לא רק שאָנו יכולים לחשוב אותו בין אבות הפילוסופיה המודרנית, אלא שעומד הוא למופת גם בספרותנו הפילוסופית, החל מהספרות ההילי־ניסטית היהודית וכלה בספרות הפילוסופית של ימי־הבינים, שהיתה תמיד נוחה לקבל את מרותה של הפילו־סופיה היונית. ואולם איתרע מזלו של חכם גדול זה ולא זכה לאותו הפרסום, שנחלו אחרים קטנים ממנו בחכמה ופחותים במעלה. בני דורו נטרו לו שנאתם על שהעיז לפרוץ חומות וביחוד העיר עליו את חמתם על התנגדותו לתורתו הפילוסופית של הרמב"ם, שהיתה קודש־קדשים בעיניהם. מדדו לו במדה זו, שמודדים האנשים לכל אלו, המנסים לשחות כנגד הזרם. גם בכבודו לא נזהרו ולא אָצלו ממנו גם כנויי־גנאי. ביחס של הקלת־ערך כזה התיחסו אליו גם חכמי דורנו. אחדים מהם עברו עליו בשתיקה גמורה. אחרים הסתפקו בכתבם על־אודותו דברים מעטים וקלושים. נמצאו רק אחדים מבני המעלה, וביחוד הד"ר יואל, בספרו „לתולדות הפילוסופיה של שפינוזה וחסדאי קרשקש", שהתעמקו בתורתו של קרשקש והשתדלו להעריכה כראוי, אלא שגם הם נגשו אליה מנקודת־השקפה אחרת והערכתם היתה בעיקר הערכה יחוסית. לפיכך תיתי לו להד"ר מ. וואכסמאן, שנתן את דעתו אל תורתו של דון חסדאי קרשקש להעריכה כראוי ולהעמידה על מקומה הנכון בספר מיוחד *, שהקדיש אליה.

בספר הזה מנתח המחבר את הפילוסופיה של דון חסדאי קרשקש לחוליותיה המיוחדות ומסמיכה אל המושגים והיסודות הפילוסופיים, הקשורים אליה בחיוב או בשלילה. הפילוסופיה ולא התיאולוגיה של חסדאי

* The Philosophy of Don Hasdai Crescas, Columbia University Press, 1920.

קרשקש היא נושאת הענין של הספר הזה (צד 26). וגם עליה דן המחבר מנקודת־השקפה אוביקטיבית, אם השפיע קרשקש על שפינוזה, כדעת יואל, או ששפינוזה לא נכוה בגחלתו, כדעת פישר. שאלה זו, אף שהמחבר לא נמנע בהזדמנויות שונות מלהתעכב עליה ולהבליט את היסודות, שבהם נשתוו שניהם, העמידה המחבר (צד 27) מחוץ לתחומי מטרתו, שהציב לו בספרו זה. ובעד דבר זה ראוי המחבר לשבח, שהרי, אליבא דאמת, אם תבוא לבקש סמוכין לאיזו פילוסופיה בתורת קרשקש המצטיינת ברבוי גוונים ושפעת צדדים, אין לזה סוף. הנך מוצא בתורתו משהו גם מתורתו של פילון האלכסנדרוני (כמו אמונתו באמצעיות בין אלהים והעולם), אף שברור הדבר, שלא ידע אותה גם מפי השמועה. ובכלל אין זו מדה מדעית לחזור אחרי ההשפעה בשעה שאין באמת אלא מקרה, ששני חכמים נתכוונו לדעה אחת.

המחבר מקדיש בראשונה פרק מיוחד לזרמים הפילוסופיים השונים, היהודיים והפלליים, שהולידו את הפילוסופיה היהודית של ימי־הבינים. מתחיל הוא בסקירה קצרה על התפתחות הפילוסופיה הערבית, שלאורה מתחממת הפילוסופיה היהודית של הדורות ההם, ועובר אל החכמים היהודים, שקדמו לקרשקש, החל מסעדיה גאון, שהניח את אבן־הפנה לפילוסופיה היהודית של ימי־הבינים וכלה באבן־דאוד. בחלק הראשון של הספר, „אלהים", מעביר המחבר לפנינו את כ"ו העיקרים האריסטיים, שהשתמש בהם הרמב"ם להוציא על־פיהם את מציאות אלהים וסתירותיו המכריעות של חסדאי, שיורדות ונוקבות ללב התורה המקורית, להאריסטיות בכלל. בעיון רב מנתח המחבר את הרצאותיו הקשות והסבוכות של חסדאי ומגלה את ה„שאור שבעיסה" שבתורת סתירה זו של חסדאי, את נקודת־הכובד של תשובותיו, שיש בה משום ערך לדורות הבאים. בשאלה מיטאפיזית זו יותר מבשאלה פילוסופית אחרת, שנתלבט בה חסדאי, נפגש פנים בפנים את הפילוסופיה האריסטאית, שסתירתה היתה עוברת לפילוסופיה המודרנית, לפיכך יש ערך מיוחד להארה יתירה בתשובותיו אלו, שבהן נטפל חסדאי על יוצרי הפילוסופיה החדשה, ברונה ושפינוזה.

בשאלה זו, שהמחבר דן עליה בחלק הראשון, מופיעה תורתו של חסדאי כתורת השלילה. מסתפק הוא להראות על הלקויים ההגיוניים, לפי דעתו, הנמצאים בהנחותיו של הרמב"ם וגופי תורתו של אריסטו. קורטוב של חיוביות אפשר אמנם למצוא גם בה, כמו, למשל, שאין מציאותו של דבר תלוי בהרגשה או בהכשר לציור ונתוח הגיוני, וביחוד בפרק השני, שבו מעביר לפנינו המחבר את משנתו של חסדאי ביחס למציאות אלהים ותאריו, שבה מורה חסדאי הלכה פילוסופית חדשה, שאם לא היתה נר לעיני שפינוזה, שגם המחבר — בנטיה קצת לצדדים מהדרך, שאחז בה — נוטה להאמין, הרי בדומה לה עסק גם הוא. ברם הפילוסופיה הפוזיטיבית של חסדאי מתגלית בעיקרה בענינים, שהמחבר דן עליהם בחלק השני של ספרו, „אלהים והעולם". בשאלה זו, בשאלת היחס שבין אלהים והעולם, הכוללת שאלות יסודיות — כמו ידיעת אלהים, ההשגחה, הבחירה וכדומה, מופיע חסדאי כיוצר שיטה חדשה ותורה חדשה. שלשלת הנחותיו, שאין סוף לידיעת אלהים, שאין זמן לה ושאין קדמות ידיעתו של המקרה מטילה שנוי בטבע המקרה, מציינות במדה ידועה מהלך חדש בפילוסופיה המיטאפיזית. הרבה ממה שחדש חסדאי בדברים אלו אנו מוצאים בשפינוזה, שהמחבר השכיל להבליטם במלואם. דעתו של חסדאי, למשל, על הבחירה החפשית למחצה של האדם, קרובה כל־כך לזו שהובעה על־ידי שפינוזה, עד שהחכם יואל מחליט, שהשקפתו זו של שפינוזה נולדה בהדרגה ובתור תוצאה ישרה של התעמקותו בדברי חסדאי אלו. יפה עשה המחבר, שהקדים גם לחלק זה את ההשקפות השונות של חכמי ישראל בתקופה שקדמה להרמב"ם על שאלה זו, שבזה יוצאה דעתו של חסדאי ברורה ולטושה ביותר.

אָמנם הספר הזה, בכל מעלותיו הרבות, לא גלה את כל המאור שבתורת חסדאי. הרבה גרם לזה הצמצום, שנהג המחבר, בהכרח, בנושא ענינו. נשאר עוד לברר את התיאולוגיה של חסדאי, שאין להטיל ספק בערכה הגדול וחשיבותה המיוחדת בהתפתחות התיאולוגיה היהודית. כך לא ראה המחבר צורך לעצמו משום סבה זו להתעכב על המיתודיקה של דון חסדאי, שיש בזה יותר משום דרוש וקבל שכר. אבל חייבים אָנו להכיר תודה להד"ר וואכסמאן בעד עבודתו המדעית החשובה הזו בשנות בצורת אלה לחכמת ישראל ובשעה של אינדיפירינטיות מתוך הדיוטיות לספרותנו המדעית בשעת חיינו זו.

הַתְּנוּעָה הָעִבְרִית בְּוִינָה

(מכתב מווינה).

מאת

ש. פ ק ר.

משרבו יהודי מזרח־אירופה בווינה בשעת חירום פי־שנים ממספרם לפני זה, גדלה תנועה עברית על אדמת טרשים זו. גם בטרם פרצה המלחמה בארץ גרו בווינה קרוב למאת אלף יהודים יוצאי המזרח, ומהם חדשים מקרוב באו. אָכן מנהג היה לאלה, כי כאשר אך באו לווינה, השליכו את עברם אחרי גוום ונטשטש להם צביונם הלאומי. קהלה ווינאית זו במ"ט שערי טמיעה לאומית היתה שקועה, ולא פחות משמאסו בתנועת התחיה הלאומית של עמנו יהודיה התושבים, מאסו בה אפילו אלה שבאו ממרכזים, שבהם היו מפכים חיים של תנועה ציונית ולאומית. סבות שונות היו בהופעה זו, והעיקרית: עמדתם הסוציאלית־איקונומית השפלה של יהודי המזרח בווינה, שלא נתנה להם להרים ראש.

אבל נשתנו סדרי החיים מן הקצה אל הקצה. השתפך זרם גדול של המונים מקרב יהודי גליציה ובוקובינה, שברחו ונמלטו לווינה, ובתוך הזרם הרבה מורי שפת עבר, יחד עם טובי הציונים של הארצות הללו.. הגולים הללו, שבראשונה לא להשתקע באו, גלתה תורתם עמהם. בשנת 1915 התרכזו בווינה יותר ממאה מורים עברים, וכשהלך חלק מהם, באו אחרים במקומם. המורים האלה בעזרת

אלה שהדבר נגע אל לבם, הניחו את ה[illegible] הראשונית ליסוד מוצק של תנועת התחיה העברי[illegible] היהודים בווינה.

במשך הזמן נפתחו קורסים עברים ל[illegible] עשרות, מהם הרבה שנתבטלו ושנתחדשו חליפות [illegible] מלחמה כבדה לעוסקים בדבר עם המצב השורר, ועו[illegible]תר עם קרירות הרוח מצד אלה שהיכולת בידם לעשות ובכלל הציונים הרשמיים המקומיים, שלא נקפו באצבעם בשביל דבר זה שלא הבינוהו; ומאידך גיסא היה מורגש מחסור במקום וגם בספרי־למוד ומכשיריו, ואלה ספרי־הלמוד שהגיעו ווינאה, לרוב מן הגרועים היו, ומלבד זה לא היו מצויים תמיד במספר מספיק מסוג אחד, כשהיה דרוש להוראה קולקטיבית, אלא חלק מזה וחלק מזה. בכל הקושי הזה עלה לשכלל עד עכשיו ארבעה בתי־ספר, שבהם מלמדים עברית על־פי השיטה הטבעית כשבע מאות תלמידים ותלמידות, מחציתם קטנים ומחציתם גדולים ולמודים שש־שבע שעות בשבוע. בתי־ספר אלו כבר העמידו תלמידים הרבה לפדגוגיון שנדבר בו עוד הלאה.

ואולם אין למנות את מספר המתלמדים עברית בווינה לפי מכסת נפשות המבקרים את בתי־הספר האלה. הקרקע לא הוכשר עדיין לפתוח בווינה אותה הרשת הדרושה של בתי־ספר עברים נורמאליים. אבל במדה גדולה לאין ערך לעומת אפשרות זו, מצויה בין הצעירים, שכבר נתחנכו בבית־ספר הזר — הנטיה לרכוש להם את ידיעת השפה העברית ואוצרותיה. ובבחינה זו הרבה סללו להם דרך כעין עזרה עצמית. זאת אומרת, שצעירים וצעירות בווינה לאלפים מקבלים הוראת־שעות ממורים פרטים או בכלל מתלמדים בעצמם. למוד אשר כזה אמנם יש בו רק מעט מן הסדר ומן השלמות. ועוד זאת: רובי המתלמדים באופן פרטי, בווינה בפרט ובארצות הגרמניות בכלל, משתמשים בספר הלמוד למתלמדים מעצמם בתרגום גרמני של משה ראט, המקלקל את השפה וסגנונה בשבושיו הגסים. ודוקא ספר זה נפוץ במספר אכסמפלארים שלא חלם עדיין מחבר עברי אחר מימיו; מלחם הקלוקל הזה נזונים רבבות ממש מבין הצעירים שבמערב, ולא עוד, אלא שהיו „מומחים" מערביים, שסמכו את ידיהם על הספר הזה בראשונה ורק לאט־לט הם הולכים ועוזבים אותו. והנה אף־על־פי שהרבה מן השכר יצא בלמוד זה בהפסדו, הרי בכל זאת הועיל להפצת השפה העברית ודבורה בתוך אלפי צעירים.

לעומת זה יש לציין בתור עובדה משמחת לב הקמת מוסדות עברים בידי ציוני ווינה במשך השנים האחרונות, מוסדות המכבדים את בעליהם והראויים להיות לפאר לכל קהלה יהודית.

זו השנה הרביעית שמתקים בווינה בית־מדרש פדגוגי לחנוך מורים עברים בשביל ארץ־ישראל והגולה, שבו מתלמדים כשליש מאות תלמיד ותלמידה בקורסים בני שלש וארבע שנים. תכנית הלמודים בבית־מדרש זה, המכונה פ ד ג ו ג י ו ן, מצוינה באיכותה, באופן שיש לקוות, כי יוציא מתוכו מורים ראויים לחנך את הדור הבא על ברכי התרבות העברית במדה הראויה. ערובה בטוחה לזה יכולה לשמש לנו גם רשימת המורים הנותנים את לקחם, כל אחד במקצועו הראוי לו. התרכזה פה אחוזת מלומדים הראויים לשם זה, המשתדלים מכחותיהם להפרחת המוסד החשוב. מיסד המוסד, הפרופיסור ד"ר צבי פרץ חיות, הרב הראשי בווינה, מורה בו תנ"ך, בעוד שמלומד כפרופיסור ד"ר אפטוביצר מהסימינאריון לרבנים בווינה, שונה בו פרק בהלכה תלמודית והד"ר רוזנפלד, שטיין ועוד מורים בו היסטוריה; מורי השפה ואוצרותיה הם צבי זאב דיזנדרוק, שכבר יצאו לו מוניטין בספרותנו, ומשנהו בלשן מצוין במינו, אחד מטובי המשכילים הישנים ושמו וויזן, מלבד מורים אחרים. רק בחלק מן הלמודים החיצוניים לפי שעה שפת ההרצאה אינה עברית.

הפדגוגיון הווינאי כבר הספיק להוציא מתוכו מספר מורים מהוגנים שנקראו לארצות סלובאקיה וטראנסילבאניה. אולם את כל גודל ערכו יכירו, כשיגמרו הרבה מתלמידיו הראשונים את חוק למודיהם ויצא טיבם בעולם העברי. אחדים מתלמידיו הם מילידי המערב ואופי הוא מציאותו של תלמיד אחד בפדגוגיון העברי בווינה: יושב לו שם יום־יום בין הצעירים אדם בשנות העמידה, אחד מיהודי המערב הטפוסיים ושומע את לקחיו בשקידה רבה. תלמיד זה, שלפני זמן קצר לא ידע אף צורת אות עברית ולא הבין אף מלה עברית אחת, והוא הנהו בעצמו אחד מראשי המתעסקים בעניני ה„פדגוגיון", בהיותו משנה לראש המועצה הלאומית היהודית באוסטריה, ודרך־אגב גם המרצה לקולטורה בההנהלה הציונית באוסטריה — כל־כך חשקה נפשו בתורה, עד שבחר לו דרך למוד זה. זהו עסקן ציוני ידוע בווינה, העורך־הדין ד"ר איזידור מרגליות.

המוסד השני, המתקיים זה השנה השנית, הוא ה ג י מ נ א ס י ו ן ה ר י א ל י הראשון. בו מקדישים שבע שעות־למוד בשבוע לעברית. זאת היא הפעם הראשונה בווינה, שהורים יהודים יכולים לשלוח את בניהם לבית־ספר תיכוני מיוחד ליהודים, שהמורים שבו אינם שונאי ישראל בגופם ושושבתים בו ביום השביעי ובחגי ישראל תחת היום הראשון והחגים הקתולים, מלבד מה ששורר בו רוח היהדות ושמקבלים בו למודים עברים במדה מספיקה, מה שאין כן במעט למודי הדת העלובים הניתנים בצמצום בבתי־הספר הרגילים. בית־ספר תיכוני זה אף־על־פי שאופי פרטי לו ושמרבים בו בלמודים עברים, הראה במשך זמן קיומו, כי ברכה בו גם לחנוך העברי הניתן לשלש מאות תלמידיו וגם ללמודים הכלליים — שפת ההוראה של אלה האחרונים היא השפה הגרמנית — ולא נגרע בזה חלקם מכפי הנדרש בבתי־ספר כלליים, לא בכמות ולא באיכות. הודאת האינספקציה הממלכתית בזה כמאה עדים דמי, בהודיעה, שבזמן קרוב תתן לגימנאסיון הריאלי הזה זכות בית־ספר כללי, שבחינותיו תספקנה לתעודת בגרות. חבל על שאין עדיין בכח העוסקים בדבר לפתוח עוד בתי־ספר כמותו, שהיו יכולים להפוך את חנוך הדור לטוב לו בקהלה רבתי כווינה.

עוד יותר מבתי־ספר תיכונים האלה תועלת יוצאת מבתי־ספר עממיים עברים. בזה כבר כמעט הכל מודים בווינה, אף־על־פי שעדיין לא נוסו בכאלה. כי אפילו מהשקפה פדגוגית בעלמא אין הברכה שורה בבתי־ספר

הכוללים את כל בני הדתות ביחד. על־פי חוזה השלום של סנט־גרמאן הזכות ניתנה ללאומי המיעוטים ליסד להם בתי־ספר שלהם ופרנסתם על הממשלה. אולם הוצאתה אל הפועל של זכות זו מתנהלת בכבדות אף בנוגע לציונים שבווינה. גם לאלה לא נפתחו עדיין השערים אף של חלק מבתי־הספר הקיימים, כאשר כבר הותנה ביניהם ובין הממשלה. יש בזה מפריעים רבים, שהחשוב בהם הוא צרות המרים. אמנם אמת היא שאינך צריכה להאמין, כי חנוך שלם אין להספיק לילדים אלא בבית־ספר אחד ומיוחד, המשמש כעין צנור שבדרכו משפיעים להם את כל חלקי הלמוד השונים. הנסיון הראה, כי בית־ספר עברי של רשות הבא בצרו של בית־הספר הכללי של חובה אין בו תועלת לחנוך העברי אלא במדה זעומה.

מפאת זה אין ערך לחשיבותו של הצעד הראשון שנעשה בשנת למוד זו, לפתוח לעת־עתה לפחות בית־ספר עברי יסודי אחד בווינה. קשה היתה התחלה זו באין אמצעים ובעיקר, באמיה, באין מרים. ובכן עלה בידיה בראשית השנה לעת־עתה מחלקה אחת של שנת־הלמודים הראשונה, שבה מלמדים עברית שעה ליום, — תחת שעה אחת בשבוע של למודי דת יהודיים בבתי־הספר הכלליים — מלבד הלמודים שבתכנית הכללית. המורה העברית בבית־ספר זה היא חניכה מצוינה של הפרגוגיון האמור, תלמידתו של הרב חיות. מבטיחים, כי גם בית־ספר זה עתיד לקבל במועדו זכות בית־ספר כללי, ויש לקוות, כי יוציא בנים מחוננים לעמם. ולולא שחסרו האמצעים הדרושים יש אפשרות לפתוח בווינה רשת שלמה של בתי־ספר יהודיים לקטנים כזה הראשון.

שלשת אלה המוסדים החנוכיים החשובים הם מעשה ידי המועצה הלאומית היהודית באוסטריה. אבל בכדי לתת להמוסדים האלה שכבר ישנם ושיהיו עוד צורה בלתי־מפלגתית, נוסדה על־ידי ה„מועצה" אגודה לבתי־ספר, שהיא מטפלת בהם ואחראית כלפי חוץ, אף־על־פי שאין בזה אלא שנוי השם בלבד.

חשובים גם הקורסים לדבור העברי לגדולים ובעיקר לעולי ארץ־ישראל שנפתחו על־ידי אותם העסקנים זה כשנה. גם אלה עלו יפה יותר מכל שאר הקורסים העברים בווינה הצצים ונובלים כבמהין ובפטריות.

כל המוסדים האלה, לרבות בתי־הספר שנזכרו בראשונה, בנס הם עומדים. הלא על שכמם של הציונים בווינה עמוסים משאות כבדים מלבד המוסדות החנוכיים, וסוף־סוף יחידים מטפלים בהם בעיקר, מה שעולה להם בקרבנות עצומים. כיוצא מן הכלל היה הפרגוגיון, שההסתדרות הציונית בלונדון היתה תומכת בו. אבל מהקונפרנציה הלונדונית ואילך פסקה תמיכה זו. בכל זאת יש לקוות, כי המוסדים הקיימים יתקיימו גם להבא ועוד יתוספו עליהם.

בכלל הולכת ומתחזקת בווינה אטמוספירה עברית. לראיה על הרצון הטוב יכולה לשמש לנו ההחלטה שנתקבלה פה־אחד בועידת הציונים האוסטריים, שהיתה בווינה בתחילת נובמבר של שנה זו, שלפיה כל צעירי הציונים בארץ זו מחויבים ללמוד עברית, אם עדיין לא הספיקו ירמיה, יכלו פרחי הלשכות הציוניות בארץ — עד כדי לרכוש במשך השנה את ידיעת הדבור העברי. מה שנוגע לאלה האחרונים רק במיעוט שבהם הכתוב מדבר. כי רובם כבר הקדימו את עצמם.

הסתדרות עברית כללית אין בווינה. יש רבים עברים וכן מרצים מזמן לזמן על נושאים שונים. אף חברת מיסדים היתה ומתיסדת בו עכשיו וגם חברת משחקים עבריים. לפני שבוע הופיעה זו בפעם הראשונה על הבימה. הציגו שני חזיונות של פרץ בעברית, כל אחד בן מערכה אחת, וההצגה עלתה יפה לפי הערך. אבל יפה יותר היה המחזה, כי יותר מאלף איש ואשה באו אל ההצגה ורובם היו מדוברי עברית.

וינה, פברואר, תרפ"א.

הַתְּנוּעָה הָעִבְרִית בְּאֶרֶץ בּוּקוֹבִינָה

מאת

ח. ברונשטיין.

הריני כותב: „התנועה העברית". ובאמת צריך הייתי לכתוב: „כביכול". כי תנועה עברית במובנה הרחב והמקיף, כלומר, תנועה שתקיף את כל הענינים העבריים בארץ, תנועה עברית חיה ופועלת, בוראת ויוצרת, עדיין חסר מקומה בארץ בוקובינה, אף־על־פי שיכולים אתם למצוא שם את כל אותם השמות העבריים היפים והמצלצלים עם ראשי־תיבות ובלי ראשי־תיבות, שמות המעידים על מציאותה של תנועה עברית עם כל הקדוקיה ופרטיה. ואם לגבי אותן הארצות העבריים העומדים מחוץ לארצנו ותנועתנו היו השמות הללו יכולים להיות כמו שמש בתור עד ואות לתנועה עברית — הרי לגבי דידן הנמצאים מבפנים — אף אותו הערך השטחי אין להם לאותם השמות ריקני־התוכן.

ובכן, רוצים אתם לדעת: מהו ואיך הוא מצבה של התנועה העברית בארץ בוקובינה? בכדי לענות לכם על שאלה זו, הרשוני להטות קצת הצדה.

מי שהיה ברוסיה ובאוקראינה בעשר השנים האחרונות, ובעיקר בשנים הראשונות להמהפכה הרוסית הגדולה, מי שהיה שם בארץ מולדתה של התנועה העברית העממית והמקיפה, ויראה את כל הצד, ראה את החיים העבריים שהיו מפכים שם על־ידי הנוער העברי הלאומי והמפותח, וראה רשת בתי־הספר העממיים והתיכוניים שהיתה פרושה על כל הארץ לארכה ולרחבה, הרי כל אחת הגדולה ויכולה בפעולות שבעיירות; בתי־המדרש למורים עבריים שהיו קיימים במספר הגון (ארבעה במספר), לקורסים העבריים של גננות, אל האוניברסיטה העברית העממית בקיוב ובאודיסה, אל הוצאות הספריות השונות והרבות. וראה ההסתדרות העברית הראשית שקראה „העממה התרבות" ושעמדה בראש התנועה ונהלה את כל הפעולות העברית בארץ — מי שהתבונן אל כל האמור לעיל, אותו ראייה מוכרחת היה בנידון דידן, ביחס לתנועה העברית בארץ בוקובינה לבוא לידי החלטה כזו: החיים העבריים בארץ בוקובינה לא רק שאינם מתפתחים, אלא הולכים עוד ושבים אחורנית. ובאמת, כל מי שמכיר את, מצד אחד, שבילי תולדותיה וגלגוליה של התנועה העברית ברוסיה, ומן הצד השני של זו הבוקובינית —

אותו האיש היה אומר: כל מה שעבר על התנועה העברית ברוסיה בתקופת התפתחותה הראשונה — כל זה עובר על התנועה העברית בביקובינה השתא.

מה היו סימניה המובהקים של התנועה העברית בארץ רוסיה באותה תקופת התפתחותה הראשונה שהזכרתי?

א) מתי־מספר של משכילים מדברים (יותר נכון: מגמגמים) עברית במליצות ובשגיאות גסות.

ב) מספר קטן של „חדרים מתוקנים" שהיו קוראים לעצמם לשם גוי־וצרציר „בתי־ספר" ושבאמת לא היו יותר מחדרים פשוטים עם אותו ההבדל, שבחדר זה המתוקן ישבו התלמידים על כסאות „מודרניים", לפי צורת הספסל של „בית־הספר", ולמדו מלבד חומש ורש"י, לפי הנוסח הישן, גם עברית, כלומר, מעט נ"ך, וגם דקדוק מלבד גמרא ויתר למודי החדר. בראש החדרים האלה עמדו על־פי רוב „מלמדים" פשוטים, קצת „משכילים" ו„בעלי־התנ"ך", כמו שהיו קוראים לעצמם, מורים־מלמדים, שלא הצטיינו לא בהשכלה כללית, לא בעברית נכונה ומסודרת ולא בשום הכנה פדגוגית, בשום ידיעה על־דבר ההוראה בכלל ודרכי ההוראה העברית בפרט.

ג) פראזות ריקות ומליצות על־דבר השפה העברית הקדושה, שצריך להחיותה לחיים חדשים — מצד אלה שעמדו אז בראש התנועה, התלהבות רגעית וחולפת ונאומים יפים.

ד) הצעות שונות פורחות באויר על־דבר יסוד וארגון, הצעות שאף אחת מהן לא הוצאה לפועל. ולבסוף:

ה) הסתדרות עברית רפה מאד, שמספר חבריה היו כמספר חברי המרכז שעמד בראשה ושקיומה היה תלוי בקיומם של האחרונים.

אלה הם הקוים הכלליים, סימניה המובהקים של התנועה העברית ברוסיה באותה התקופה. אבל זאת היתה, כאמור לעיל, תקופת ההתהוות והנסיונות או כמו שרגילים לכנותה בכל תנועה צבורית: „התקופה הרומאנטית", או כמו שאני הייתי קורא לה: „תקופת החלומות" בתנועה העברית. אז התחילו להגות את היסוד לבנין העברי הגדול הבא. אך הבנין עצמו טרם נברא, התנועה העברית טרם נעשתה לתנועה צבורית רחבה וחיה. הבנין עצמו נברא במשך הזמן רק אחרי עבודה עקשת ובלתי פוסקת, אשר בה השקיעו את מרצם, מוחם ודמם טובי החכמים והסופרים העבריים של הדור ההוא והדור הבא אחריו, עד שעשו לבסוף התנועה העברית חיה ופועלת, בעלת תוכן ממשי. ותבוא לה לאותה התקופה הרומאנטית, שהביאה את זו השניה: את תקופת המעשים, תקופת העבודות.

והיא הדין בתנועה העברית בארץ בוקובינה. עומדת היא אצלנו עדיין בראשית התפתחותה. רק זה מתחילים אנו להגות את היסוד, כי אף היסוד החזק של התנועה עדיין לא נברא. אולי מצע יש — אך זה לא מצע לבנין, אלא מצע ליסוד הבנין. לעת־עתה וכולים אתם למצוא אצלנו: רצון, ואולי גם כונות, חלומות יפים, התלהבות גדולה, נאומים מצוינים (לא בעברית, חלילה, אלא באשכנזית) והצעות שונות. זה — ורק! העובדות והפעולות מעטות הן עדיין אצלנו. בקיצור: רוח עברי אפשר שהוייתם יכולים למצוא אצלנו, אך לא תנועה עברית: סימני דרות, אך לא סימני עושר רוחני עברי.

אני יודע: ימצאו אנשים שישפטו לי על פני: הא כיצד? האם מתיפתין הנך, אדוני? ויאמרו לי: פקח־נא, בממותא, את עיניך ותראה: הנה בתי־ספר עבריים לרוב, הנה קורסים עבריים למורים, הנה רבבות מדברים עברית, הנה אף הסתדרות עברית, הנה, ושפה ויהיו מסתבכים קצת. הם היו רוצים בודאי להראות לי על ספרות עברית, שנוצרה בביקובינה, על הוצאות עבריות ועל עתונות עברית. אך, לדאבוני ולדאבונם — במובן זה גם עיני מפקחי עיני כהות קצת לראות, כי מה שאי־אפשר לראות, כלומר, מה שאינו בנמצא — הרא אף העינים פקחות אינו נראה. ובנוגע לעתונות עברית ובכלל למלה עברית נדפסת, הרא אף זכר ושם אין לה פה. כי רק לדבר ולהתויכח עליהם ניתנו! וגם זה לפעמים לא כרבך קרובות, ביומא דפגרא לפעמים, בשעת איזו ועידה ציונית, או ישיבה פומבית, אז מבוון שיש הזדמנות לדבר ולהתוכח, מתגנים את התנועה העברית ואת העתונות העברית באיזה דבורים ומרים יפות — והסל! וסופו של דבר: מציעים הצעות — ובזה יוצאים ידי חובתם מנהיגי התנועה. ובאמת, כיצד אפשר היה לה למלה העברית הנדפסת להתקיים בארץ ביקובינה, אם סופרים עבריים אינם שכיחים אצלנו.

ובנוגע ליתר הדברים יש להעיר על הדברים האלה:

א. מ ו ר י ם ע ב ר י י ם.

שאלת המורים בכלל היא בעולמנו שאלה קשה וחמורה מאד וגם התנועה העברית ברוסיה נתקלה בה ועדיין נתקלת בה. המורה העברי הוא היסוד של התנועה העברית, וחסרון מורים עבריים בעלי השכלה וידיעות פדגוגיות פחות או יותר הגונות היה עוצר בהרבה בעד התפתחותה הטבעית והמהירה של התנועה העברית. כי אם מורים עבריים אין, בתי־ספר עבריים מנין? ומכאן יתר המסקנות המסתעפות מחסרון זה של נושא החנוך העברי. אך שם, בארץ רוסיה, כיון שנתקלו ראשי התנועה במעצור גדול וחשוב כזה — בשאלת המורים — שוב לא נתנו דמי להם עד שהלכו ובקשו אמצעים איך להסיר את המכשול הזה מדרכם. בקשו ומצאו את הדרך היותר טבעית לפתרונה של השאלה החמורה. ויסדו בתחילה שורה שלמה של קורסים זמניים למורים ואחר־כך בתי־מדרש תמידיים למורים, למורות ולגננות. הקורסים התפתחו — ובעבור שנים אחדות הוציאו המחזורים של הקורסים ובתי־המדרש מספר הגון של מורים הגונים, בעלי תעודה וידיעות פדגוגיות — והמכשול הוסר לאט לאט וחסרון המורים התחיל מעט־מעט להתמלא. כך היה שם ברוסיה. ומה אצלנו? אף להשתמש באותו הרצון המתעורר באי־אלו מקומות לחנוך עברי, אין אפשרות להשתמש: מתקבלות דרישות למורים — ומורים אין! ומה עושים מנהיגינו בנוגע לחסרון זה של המורים העבריים? או יותר נכון, מה עשו? — תיקו! מפקחי עיני אולי יראו לי על מספר הגון של מורים עבריים המשתקעים בביקובינה. ראשית כל, מספרם דל מאד: בכל ביקובינה אולי ימצאו כשלשים מורים ורובם הם מן המין היותר גרוע: מורים בלי תעודות ובלי שום הכנה פדגוגית וידיעת השפה העברית על נכונה. המורים האלה באים על־פי רוב מביסאראביה, ובשביל מורים עבריים הגונים, הרא גם בביסאראביה עצמה יש מקום יותר נרחב לעבודה! וכן אנו רואים, שאף להשתמש באותם הרצונות המתגלים באילו מקומות לחנוך עברי מודרני ויפה — אין ביכלתנו. והרבה רצונות כאלו הולכים לאבוד אך ורק מפאת חסרון מורים עברים הגונים. בזה יודה כל אחד ואחד הקרוב לה„ועדים המרכזיים". זה בנוגע אל המורים העברים החסרים. ואלה הגרועים שישנם? הנה

מלבד שאינם מביאים ואינם יכולים להביא את התועלת הדרושה מפאת אי־הכנתם הפדגוגית וידיעת השפה — הנה גם הם הולכים ועוזבים אחד־אחד את ארץ בוקובינה. וזה בשביל קושי התנאים החמריים שבהם הם נתקלים מצד אחד, ומן הצד השני, בשביל זה, שההורים דורשים מהם בעיקר את למוד החומש עם רש"י ותפלה ודוקא על־פי הניסח הישן עם ההברה האשכנזית ובדי הנגינה, דברים שהמורים העבריים הביסא־אביים לא הורגלו בהם ואף הגרועים שבהם. ואם נשים עוד את לבנו לאותה התופעה התשובה, שעד העת האחרונה לא התקיים בארץ בוקובינה אף מוסד אחד שיתעסק בהכנת מורים עבריים, הלא תבינו מעצמכם, כי לא גדול הוא אצלנו מספר המורים. אולם חסרון זה הוא חסרון כללי בכל העולם העברי. ואף בבוקו־בינה התחל בעת האחרונה להתמלא על־ידי:

ב) הקורסים למורים עבריים.

הבה נראה מה טיבם של קורסים עבריים אלה ומה יש לנו לקוות מהם? ופה עוד הפעם עלי לספר בשבחה של תתנועה העברית ברומניה. עם מכיון שנגשו ראשי התנועה למלא את חסרון המורים העברים על־ידי יסוד בתי־מדרש וקורסים למורים, הרי הלכו והזרו אחרי חכמים עברים ומורים פדגוגים ידועים, בעלי שם והשכלה עברית וכללית גבוהה ואותם מנו למנהלי ומורי בתי־המדרש. מן הצד השני עובדה פרוגראמה רחבה, שעל־פיה היו יכולים להתקבל אל הקורסים רק תלמידים באלה, שכבר רכשו להם ידיעות מספיקות בשפה העברית, בספרות העברית העתיקה והחדשה וכן ביתר הלמודים העבריים והכלליים. עובדה גם פרוגראמה של הלמודים הנלמדים בבית־המדרש עצמו, וכל מורה בחר לו מקצוע מיוחד המתאים לידיעותיו ולכשרונו הפדגוגי. ואחרי כל האמור, האם לפלא הוא, אם כל אותן התקוות שתלו ראשי התנועה במוסד חשוב זה, כמעט שכולן נתקיימו. כך היה הדבר שם ברומניה. ואצלנו? ראשית כל, הקורסים הם זמניים. אמנם כשאין אפשרות ליסד קורסים עבריים בעלי זמן מספיק המתאים לפרוגראמה רחבה, גם קורסים זמניים תועלת רבה יש בהם. אך לקורסים זמניים הרי יש כבר אופי אחר לגמרי. בתור תלמידים יכולים להתקבל רק תלמידים־מורים שיש להם כבר איזה נסיון בהוראה העברית והשואפים לסדר ולשכלל את ידיעותיהם שרכשו להם על־ידי הנסיון ידיעות בלתי־מספיקות הזקוקות לסדור. ובכל אופן אין לתלמידים מתחילים מקום בקורסים הזמניים. ומבקרי הקורסים הזמניים למורים שנתיסדו בצירנוביץ, העיר הראשית של בוקובינה, מאיזה מין הם? ידיעותיהם של התלמידים הם: פטפוט עברי קל, קלוש ומלא שגיאות. אי־אלו בללים שטחיים בדקדוק — ותו לא! ותלמידים כאלה צריכים לגמור את הקורסים הזמניים בתור מורים עבריים, שמטרתם להחיות בפי הילדים את „השפה העברית הקדושה הקמה לתחיה" — ובכן, הלא תבינו מעצמכם, מה יכולים אנו לקוות מן הקורסים למורים הבוקוביניים. וחמורים? בשביל להביע את דעתי עליהם, כלומר, את האמת הניתנה להאמר, הייתי צריך לפגוע בכבוד כמה דוקטורים ופרופיסורים, מה שאין ברצוני. בכל אופן אינם ראויים להתקשט בעטרה זו, עטרת מורים לאלה המתעתדים להיות למורים. וכשנשאלת השאלה: במה לבחור, באפס או במעט — כמובן, שבוחרים במעט. והיו מורים לא כל־כך טובים, רעים אפילו, אך בלבד שיהיו קורסים מתקיימים בבוקובינה. ואולי תצדק אתם.

ועתה נבוא ונדון על־דבר:

ג) בתי־הספר.

בתי־ספר עבריים ראויים לשם זה מעטים הם בבוקובינה. וגם אותו המספר הקטן הקיים — צורתם העברית המודרנית מטושטשה היא למדי. אחדים מהם מזכירים לנו את הימים הטובים של ה„חדרים המתוקנים" לפי הנוסח הישן. אך יש גם כאלה, שצורתם היא פחות או יותר עברית־מודרנית ושעלה בידם לברוא „סביבה עברית": שרים שירים עבריים ומשחקים משחקים בשפה העברית. אך תוכן עברי חי אין לה לסביבה זו המלאכותית. במלים מעטות: בתי־הספר בארץ בוקובינה — העזובה רבה וגדולה בהם, ועוד הפעם מסבת חסרון מורים מומחים לדבר. מורי בתי־הספר הם על־פי רוב מחוסרי כשרון; ידיעת ההוראה, וישנם בתי־ספר שמוריהם יודעים רק ראשי פרקים בידיעת השפה. אומרים: „כל ההתחלות קשות" וכל ההתחלות הקשות זקוקות למומחים ולבעלי כשרון היודעים במה ואיך להתחיל — ועל אחת כמה וכמה זו ההתחלה העברית, שבאה לברוא, וביחוד בארץ בוקובינה. יש מאין אילם ראוי להודות, שבין המורים העברים ובקרב הצבור העברי הבוקוביני התגלה רצון כביר לחנוך עברי, כמובן, על־פי מושגיהם. והלואי שהיינו יכולים להשתמש ברצון זה!

אגב ראוי להעיר: ברוב בתי־הספר פוגשים המורים התנגדות גדולה מצד ההורים אל ה„הברה הספרדית" וגם דרישה גדולה ללמד את בניהם ובנותיהם ביחוד את הלמודים הדתיים ולתת להם חנוך דתי. וזהו, כאמור למעלה, אחד הגורמים הראשיים המביאים את המורה העברי לעזוב את בתי־הספר באמצע עבודתו ולברוח מבוקובינה. ואת זה עושים אף הגרועים שבמורים.

זהו בקוים כלליים מצבם של בתי־הספר בארץ בוקובינה ויוצאת מן הכלל — צירנוביץ בבתי־ספריה ו„גני־ילדיה". בין המורים אשר בצירנוביץ ישנם מורים בעלי כשרון ובעלי נסיון פדגוגי רב, אך אלה הם פליטי אוקראינה שעברו בזמן האחרון את הדניסטר. ומצב זה של בתי־הספר בבוקובינה הוא כעין תוצאה ישרה ממצבה הכללי של התנועה העברית בארץ ההיא

מה שנוגע לה„רבבות" המדברים עברית:

ראשית כל, מספרם בבוקובינה אינו עולה אף לאלפים בפרובינציה אולי תפגשו אחד או שנים בעיר היודעים לדבר עברית. אלא שאף בצירנוביץ, זה המרכז העברי הבוקוביני, מסופקני אם מספרם עולה למאתים איש היודעים להביע את מחשבותיהם והגיונותיהם בשפה עברית צחה ומדויקת, זאת אומרת, בלי שגיאות גסות וצורמות את האוזן. יתר על כן: ואפילו אותם המעטים המדברים עברית משתמשים בה רק ביומא דפגרא.

בין ילדי צירנוביץ אנו רואים כבר הזיון ויתר משמח יש ביניהם רבים המצטיינים בשפה עברית חיה ויפה, אך זה רק בצירנוביץ והודות לאותה קבוצת המורים הפליטים, שהכניסו זרם חי בין ילדי בתי־הספר. מה שנוגע אל האינטליגנציה הציונית ומנהיגיה, הרי ידוע לכל, שהשפה השלטת אצלם הן בכתב והן בעל־פה — היא השפה הגרמנית. אך תיתי לה להאינטליגנציה הזו. לכולם יש תשוקה רבה ורצון כביר לדעת וללמוד את השפה העברית החביבה עליהם. אחדים מהם כבר יסדו קורסים או „שעורי־ערב" ללמוד את שפתנו ולאחרונה:

ד) ההסתדרות.

ההסתדרות הראשית של התנועה העברית בבוקוביגה — „שפה עבריה" שמה. הסתדרות זו רק ערך מקומי יש לה, כי מלבד בתי־הספר העבריים, גני־הילדים והקורסים למורים שבעיר צירנוביץ הנמצאים תחת הנהלתה ומתקיימים על חשבונה, אין לה שום קשר וחבור אורגני עם ערי־השדה. אמנם לפעמים מתחברים איזאלו מכתבים עם הרשות על־דבר מורים עבריים, אך זה רק פעמים בשנה, „בין הזמנים", כשיש צורך במורה. ובשאר ימות השנה? — לא מניה ולא מקצתיה! ההסתדרות עצמה מצדה גם כן יוצאת ידי חובתה בתשובה שלילית או חיובית. סניפים אין להתסתדרות בכל המדינה. והסתדרות עברית שתקיף את כל הענינים העבריים עם תנועה רחבות, שתהיה לה קשר חי עם כל המדינה, הסתדרות רב־גונית, שתהיה עוסקת בעבודה צבורית עברית רחבה וכוללת כמו „תרבות" ברוסיה, למשל, — עדיין חסר מקומה בבוקובינה.

ועוד הפעם ראוי להודות: בין האינטליגנציה הציונית העברית יש רצון גדול להסתדרות גדולה ומקיפה את כל הענינים העבריים על־פי גיסת החברה „תרבות" בארץ רוסית. ואולי תברא ההסתדרות הגדולה באמת!

משידין, בוקובינה, נובמבר 25. שנת 1920

אֶל הַקָּהָל הָעִבְרִי בְּאַמֵרִיקָה

הפורעניות האיומות שניתכו על אחינו במזרח אי־רופה, התפוררותה של היהדות הרוסית והדלדול מעמדם הכלכלי של חלקי היהדות במדינות החדשות שנמלאו מחורבנו של המשטר המדיני הישן, הביאו בעקבותיהם הרס וכליה על מרכזי הספרות העברית שברוסיה. בעטיב של התנאים המדיניים והכלכליים הקשים נהרס גם מצבו של „השלוח", הירחון העברי שנתקיים משנת תרנ"ז והעשיר את ספרותנו בל"ז כרכים, שבא בהם מיטב מחשבותיהם ויצירותיהם של המעולים שבין סופרינו. באודיסה, מקום הופעתו של „השלוח", ניטלה ממנו, בתוקף המצב, האפשרות להמשיך את קיומו; ועורכו, הד"ר יוסף קלוזנר, העביר לארץ־ישראל בתרוך, כי במרכז תחיתנו יעתידנו ימלא „השלוח" את תעודתו באותה השלמות ששאף אליה כל ימיו. בירושלים, מקום הוצאתו החדש, כבר יצא כרך ל"ז, וכרך ל"ח הולך ונגמר בדפוס.

אולם הישוב החדש בארץ־ישראל, מחמת מיעוט מספרו ומצבו החמרי הרופף אין ביכלתו לספק את צרכיו של ירחון כ„השלוח". היהדות הרוסית, שאף בימי המלחמה לא חדלה מלתמוך בו, מתבוססת בדמיה, ובמצבה זו הנורא אין לצפות, כי ממנה יושע „השלוח". תקותו היחידה היא עכשיו אמריקה העברית והציונית. נוסף על החותמים שנמצאו לו בארץ־ישראל, זקוק הוא „השלוח", כדי להבטיח את קיומו, לעוד אלף חותמים; ועלינו, העברים השלוים והשאננים שבאמריקה, להמציא לו את המספר הזה עד ראש חודש ניסן הבא, היא ראשית שנת החתימה החדשה.

למותר הוא להרבות דברים על־דבר ערכו של „השלוח" וחשיבותו המיוחדה לספרות העברית בכלל ולרעיון התחיה בפרט. כחצי יובל שנים שמש „השלוח" בית מקלט לטובי כחותינו הספרותיים מכל המקצועות. הוא הפנה את מוחם ולבם של קוראיו בע... א... אל השאלות המרכזיות של חיינו ועולמנו הלאומי, אל אותן הנקודות שנשמתנו הלאומית תלויה בהן. אחד היה על־פי דרכו וצורתו הכללית, וגם „בהמר עתים" לא המיר הוא את „אלהיו".

„השלוח" לא היה ואינו גם עתה קנינה של שום מפלגה או הסתדרות ואינו מתקיים בכח שום תמיכה, אלא הוא חי על חשבון החתימה בלבד, ואין הוא זקוק אלא למפיצים ומעוררים, שיזכירו לעברים את חובתם.

כשנשפטה היהדות הרוסית בטביחות ופרעות בשנת תרס"ו, ובעטין נפסק „השלוח", פנה אוסישקין בקול־קורא אל הקהל העברי להמציא ל„השלוח" אלף חותמים; הקוראים העברים נענו לקריאתו ובמשך שבועות אחדים נמצא לו מספר חותמים גדול הרבה יותר מכפי שהיה ל„השלוח" בשנים היותר טובות לספרותנו. ואת אשר עשו העברים הנאמנים ברוסיה בשעת חירום, כלום מן הנמנע הוא, כי הקוראים העברים באמריקה יעשוהו בשעה זו של הנשמת תקוותינו?

גורל „השלוח" מסור הוא עתה בידי הקוראים העברים באמריקה. אם ימצאו לו אלף חותמים עד חודש ניסן הבא, ימשיך את קיומו גם להבא; ואם לא, יוכרח להפסק. דרך אחרת אין לפניו. ועליכם, הקוראים העברים לעריכם ולמקומותיכם באמריקה, עליכם לגשת תיכף אל העבודה: יסדו בכל עיר ועיר ועדים לרכוש חותמים בשביל „השלוח", חתמו בעצמכם והחתימו גם אחרים וגבו את כסף החתימה מיד, והמציאוהו לידי הגזבר של ועד „השלוח" בניו־יורק. הועד מקבל על עצמו את האחריות בעד הכספים שיופקדו בידו, ובמקרה אם לא יעלה בידו לרכוש את אלף החותמים הדרושים, יוחזרו דמי־החתימה לבעליהם.

אנו מקוים, כי הקהל העברי באמריקה יענה בזריזות האפשרית לקול־קריאתנו, בהכירו כמונו, כי „השלוח" אשר ידי אחד־העם יסדוהו ואשר שמש מרכז למחשבה וליצירה הלאומית כחצי יובל שנים, אם נתנהו להפסיק קיומו — חרפה נצחת נעטה עלינו אנו, הדוגלים בשם התרבות ובשם התחיה העברית. השעה דוחקת, והעבודה אינה סובלת דחוי, ימלא־נא כל אחד מאתנו את חובתו! קומו ונקומה לעזרת „השלוח"!

ועד „השלוח" באמריקה:

ראובן בריינין, י. ד. ברקוביץ, ג. בובליק, א. ל. בן־אביגדור, י. גינצבורג, ש. גינצבורג, ד"ר ב. צ. האלפר, ל. זולוטקוף, ד"ר נ. טורוב, מ. ליפסון, משה הלוי, פרופיסור צ. מלטר (פילאדלפיה), צ. ה. מאסליאנסקי, ד"ר ש. מ. מלמד (שיקאגו), פרופיסור ד. ניימארק (סינסינאטי), ד"ר נ. סירקין, ד. פרסקי, פרופיסור מ. מ. קאפלאן, א. שפייזהנדלר.

מחיר „השלוח": לשנה — $8.00; לחצי שנה — $4.00.

כתובת הגזבר:

Mr. A. Spiechandler,

Boston Thread Co., 15 West 18th Street, New York, N. Y

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

בארץ־ישראל

— הרצאת הד"ר סלושץ על החפירות בטבריה העתיקה. באחד הגליונות האחרונים של „דואר היום", שנתקבלו במערכת עתוננו, אנו קוראים תאור מפורט מהאספה החשובה בירושלים. שבה הרצה בפעם הראשונה הפרופיסור סלושץ על תוצאות החפירות העבריות הראשונות. מוסרים בזה את הפרטים היותר חשובים וגם את תמצית ההרצאה:

אולם בית־הספר לטל בירושלים היה מלא מפה לפה. הקהל הרבה לבוא הפעם יותר מתמיד, מפני חשיבותו ויחודיותו של הענין וגם מפני נוכחותו של הנציב העליון בשורות הראשונות. נראו מ. אוסישקין ומשפחתו, חברי הועד החברה העברית של חקירת עתיקות בארץ־ישראל — ד. ילין, א. בן־יהודה, ד"ר א. מזיא, פרופיסור ב. שץ, הרב הראשי ר' מאיר, וגם רבים מחכמי וחוקרי היהודים והנוצרים בעיר: הפרופיסור ויארבורג, פרופיסור א. יהודה, ה„אב" וינסנט וה„אב" דורמה, שני כהנים דומיניקנים מפורסמים של העיר, מ"מ מנהל המחלקה העליונה המפקחת על העתיקות, ד"ר אולברייט, מנהל המכון הארכיאולוגי האמריקאי, שני פאסטורים אנגלים — האגובר ומיטשל ועוד קהל השומעים שהוזמנו להרצאה זו היה מורכב משמנם של המשכילים בירושלים.

על השלחנות לעיני הקהל היו מונחות אחדות מהעתיקות שהביא המרצה מטבריה וביניהן עמודישים, לוחות־שיש עם ציורי מנורות ושופר, עם פתוחי־ציצים, אשכולות ורמונים — דוגמאות של האמנות העברית הקדומה שנתגלו בחפירות בטבריה.

בשעה החמישית בערב הופיע הנציב העליון בלוית רעיתו וחברת שמואל ותפסו את מקומם בין בן־יהודה וד. ילין.

מר דוד ילין, נשיא החברה העברית לחקירת ארץ־ישראל פתח את האספה בנאום קצר ויפה הן מפאת שפתו המצלצלת ומבטאו העברי המזרחי והטהור והן מפאת תכנו המעניין והמוצלח. הוא אמר, כי זוהי הפעם הראשונה, שחברה עברית השתתפה בפועל ובמעשה בחקירת עתיקות בארצנו. במשך כמה דורות ראינו את האירופאים והאמריקנים נוהרים אל ארצנו מכל קצוי ארץ ושוהים בה עשרות בשנים ועוברים בה לארכה ולרחבה וחוקרים אותה כדי להבין ולדעת את עברנו. אנו תמיד היינו מקנאים בכל החברות הזרות שנוסדו בכל ארצות התשבלה והיו מתחרות בחפירות, בחפושים בארץ עצמה וגם בספרות, ועכשיו זכינו לחפירה הראשונה שנעשתה על ידי אחד מחברינו, הפרופיסור נ. סלושץ, בהצלחה מרובה בטבריה העתיקה.

המרצה השיב לצה, שהפעם התגלתה בראשונה עתיקות בתמונות מנורה ושופר, המסמלים את תעודת ישראל במשך כל זמן קיומו: אור ודרור! ועכשיו, בשובנו לעמוד על קרקענו, להתישב עליה ולקחתה בתור מקור לחיינו עלינו היהודים לחקור ולדרוש, לדעת אותה בכל עברה בעברה העתיק.

ההרצאה. הפרופיסור נ. סלושץ פתח את דבריו באמרו, כי תודות למר ילין, שהמציא את היכולת החמרית לגשת לעבודה, יצא הדבר לפועל. מר בן־יהודה בקר בחודש אוגוסט שעבר את מקומות החפירות בלוית מנהל העתיקות ועורר את החברה לגשת לפעולה בהקדם האפשרי. העיר טבריה היא היותר חשובה בארץ אחרי ירושלים, מפני שבה היו דורות שלמים של חכמי ישראל וגאוניו והיתה עיר יהודית במשך כל הדורות וזוהי בערך תמצית דבריו בנוגע לעבודתו בחפירות טבריה.

בי"ד בסלו שנה זו החלה העבודה וכבר ביום הראשון נגלו שרידים של חומת העיר העתיקה של בנין יהודי עתיק. אחרי שלשה ימים של חפירה נגלתה רצפה שיש בעומק שלשה מטר בערך ויתרה הרצפה הזאת היתה מעשה האמנות היהודית של תקופה הקדומה. לרצפה זו שייכים שני עמודים יוונים במרכזה אחת הרצפה עשויה של שיש לבנה עם שתי „פסיפסאות" יפות בצבעים שונים שמרהיבים עין. שם נמצאה גם כותרת של עמוד־שיש ועליה פיסות מנורה בולטת בעלת שבעה קנים, ונגלו גם כלים ושברי כלים שונים. לאורך הרצפה השניה נמשך טור של עמודי־שיש במרחק שיש זה מזה של 170 סנטימטר.

בשטחה התבנית כולו במרחב 6 מטר ובאורך 10 מטר ויותר מ־3 מטר בעמקו, נתברר בירור בעזרת הרצפה, העמודים־שיש והמשאות של שתי ה„פסיפסאות" נמצאו בסדר נפלא ודומים לבתים. ימי שבת אבותינו בארצם.

כל טבריה נהרה אל מקום החפירות כדי לראות את הבנין הנפלא הזה. ביום המיוחד שנקבע לבקורי הקהל בא מושל העיר בלוית בן הנציב וביתו, שהיו אז בטבריה ובאו כל אנשי העיר יהודים וערבים וביניהם — מורי בתי־ספר עברים וערבים. אחד המורים הערבים שהתפלא למראה המנורה החקוקה על אבני השיש, באר לתלמידיו, כי הבנין הזה הוא מקדשו של שלמה המלך... הפנית ערב באו חכמי טבריה לקדש את הבית בתפלת מנחה.

המרצה חושב, כי עלפי הפרטים והסימנים יש לראות ב„כנישתא החמתא" את פרטי הבנין התגלית, שתמונות הצורות והבאורים השונים והפרסומים ברורים במאסף היוצא לאור על־ידי החברה העברית לחקירת עתיקות בארץ־ישראל.

ביום כ"ו בסלו נעשתה חפירה שניה מצפון לבנין הזה בעומק של 2 מטר בערך נגלה נדבך של אבנים גדולות ומהודרות של בולת בלי טיט ובלא שיד וחמר; מעבר עוד ארבעה ימים של עבודה נגלו ארבעה נדבכים אחרים של החומה הזאת. הבנין היא על־פי הסגנון היהודי הבי טהור ומתקופת הורדוס לפני החורבן. לאורך החומה הזאת נמצאה מערת־קבר בעומק של שלשה מטר ורבע, בנויה בידי אבנים והמרצה מיחס לתגלית זו חשיבות מיוחדת. עבודת החפירה היתה קשה מאד במקום הזה והמרצה חשב רגע להפסיק, ואולם הפועלים של גדוד העבודה הבריוי פתאום „שבותה" והודיעו נגדו הד"ר סלושץ בכתב כי לא יסכימו בשום אופן להפסיק את העבודה, וכי מוכנים הם להמשיך את עבודתם זו בלי שכר. ותודות למרצם של הפועלים נגלה מעין חדר צר ובו עצמות מפוזרות בעפר וארון קטן עם עצמות העומד בעומק של 4 מטרים באדמה. הארון הזה עשוי על־פי הסגנון של קברי ירושלים לפני החורבן, ואולם המרצה נזהר מאד לחוות את כל דעתו על חשיבותה של התגלית הזו.

תודות לפסיפיותם של הפועלים על ידי המרצה הגיעו ביתרונים לבסוף ובו ארונות גדולים ועליהם כתובות בלשון יונית. בהן סימנים של נצרות ושל עבו"ם.

באחד הקברות נמצאה צלוחית יפה של זכוכית וכלים ועתיקים רבים, שהובאו עם יתר הכלים שמצאו הפועלים בחפירתם למוסד „בצלאל" בטבריה. במוסד זה יוסד בית־נכאת מיוחד לכל העתיקות בארצנו ויפתח בקרוב לפני הקהל

בעת העבודה נתגלה מצפון לעיר בית־חיים קדמון של חכמי המסורה והנקוד. על־פי עדותו של החכם והחוקר הצעיר ר' יעקב משה טולידאנו מטבריה, מחבר הספר „נר המערבי", נמצא במקום ההוא כתובות התקופה ההיא, ויש לו שריד מכתיבות אלו.

בתום ההרצאה, הראה הפרופיסור סרישן, בעזרת שני הפאסטורים האנגלים, תמונות פוטוגראפיות מהחפירות ומסביבות העיר טבריה. הנציב העליון ורעיתו התבוננו יפה העתיקות אשר על השלחן ובאו בדברים עם המרצה ויתר חברי הועד בנוגע לעבודה החשובה, ואחר נפרדו בתודה ובחביבות מאת המרצה וחבריו.

מר דוד ילין הודה להמרצה בשם הנציב העליון ובשם כל הקהל על הרצאתו החשובה והודיע, כי חפירה זו היא רק התחלה של עבודת החברה העברית לעתיקות והפתיחה לשורת החפירות שהיא מתכוננת לעשות בארצנו.

התנועה הלאומית

חברי המלאכות הציונית לאמריקה

לפי ידיעת „לשכת העתונות היהודית" כבר הוברר, שהנקובים להלן יבואו יחד עם וויצמאן לאמריקה: פרופיסור איינשטיין, מ. מ. אוסישקין, ד"ר מוסינזון ופנחס רוטנברג. המלאכות תצא מלונדון ביום 23 למארץ.

* * *

עוד בדבר קרן האוניברסיטה

בקשר עם הידיעה על־דבר „קרן האוניברסיטה" שעל־יד קרן־היסוד, שפרסמנו בגליון „התורן" העבר, אנו חושבים לנחוץ לפרסם גם את ההצעות הבאות המוצעות על־ידי „ועידת קרן־היסוד":

כל ועד של קרן־היסוד, אם הוא מרכזי או מקומי, צריך יכלול בין חבריו לפחות אחד המתענין ביהוד בקרן־האוניברסיטה ומטרתה, ומתמכר לה. זכותם וחובתם של „באי־כח האוניברסיטה" האלה תהיינה להשגיח על זה, שמכונת־העבודה של קרן־היסוד תשמש בכל האפשר גם לתועלתה הכי־רצויה של קרן־האוניברסיטה.

תפקידם הראשון של „באי־כח האוניברסיטה" צריך להיות לסדר ולקבוע בארצם (או בעירם, אם הועד הוא מקומי) ועד מיוחד, „ועד האוניברסיטה העברית בירושלים".

פעולותיהם של הועדים האלה אינן מוכרחות להצטמצם בתעמולה בעד קרן־האוניברסיטה, אף כי זה צריך להיות לעת־עתה תפקידם הראשי. הועד יוכל גם כן להתעסק באסוף ספרים בעד ספרית האוניברסיטה; להמציא למשרד הלונדוני את שמות המלומדים שבארצותיהם הרוצים להעמיד את עצמם בתור קאנדידאטים למשרות באוניברסיטה, וכיוצא. רשת ועדים כזו תוכל להתפתח ולהתהוות לאחר זמן למין „חברת חובבי האוניברסיטה בירושלים", שתעמוד תמיד על המשמר לסעדה ולחזקה ולתת לה את כל הסיוע האפשרי כשתהא כבר האוניברסיטה דבר שבמציאות.

* * *

עבודת הקרן הקיימת לישראל באמריקה.

— הד"ר ב. עפשטיין נאם פעמים בניו־בריטיין, קונ., על־דבר הקרן הקיימת, באספת־עם גדולה, ביום 27 בפברואר, ולפני העסקנים הציונים ביום הראשון למארץ, והלהיב את שומעיו לעבודת הקרן הקיימת. [illegible]ת העסקנים החליטו להתחיל בתעמולה רבה לטובת נדבת־הנחלה של הקרן. 57 דונמים נמכרו באותו מעמד. מלבד זה נדבו הנאספים מאה דולארים לרשום את שם הנואם בספר־הזהב של הקרן הקיימת.

— ביום השני במארץ נאם הד"ר עפשטיין באספת־עם בוואטרבורי, קונ.

— בין כספי יום הדגל של הקרן הקיימת שנתקבלו בשבוע זה ראויים להזכר הסכומים של 394 דולארים מהויסטון, טקסס, ושל 95 דולארים מאת מחנה ביאליק, אורדר בני ציון, בקמברידזש, מאס.

— אגודת „העברי הצעיר" בניו־אורליאנס, לא., החליט לנטוע שדרה של מאה עצים על שם האגודה ביער הרצל, ושלחו ללשכת הקרן הקיימת סך של 25 דולארים בתור תשלום ראשון.

* * *

מניות ה„יער".

באספתה האחרונה של אחוזה א', בניו־יורק, מסר מר שלמה פרנקל ידיעות חשובות אחדות בדבר צירי ה„אחוזה" הנמצאים עכשיו בארץ־ישראל לשם קנית חבל אדמה. הוא דבר גם כן על ערכה הישובי של החברה ליעור ארץ־ישראל — „יער", מיסודה של בני ארץ־ישראל, ואחדים התמו על מניות החברה: מר ל. קלמאן ומר הרמאן וויס, כל אחד על עשר מניות ומר ק. קליוטר על שתי מניות.

מחיר מניה אחת של היער הוא חמשים ליטראות שטרלינג, לפרוע במשך ארבע שנים.

שונות

נשף־הפרידה לכבוד חיות.

ביום 11 למארץ יצא הפרופיסור צבי פרץ חיות מאמריקה לשוב לביתו בוינה, אחרי שהותו בארץ זו בערך שני חדשים. כידוע, היתה אחת מתכליותיו הראשיות של בקורו באמריקה, להשיג תמיכה לטובת הפליטים היהודים שבוינה ולטובת המוסדות התרבותיים העבריים בעיר ההיא ביחוד בשביל ה„פדגוגיון" העברי, שהפרופיסור חיות עומד בראשו. נעים לציין, ששליחותו בנידון זה היתה מוצלחת. „ועד החלוקה" וכן הסתדרויות אחרות נענו במדה הגונה לדרישותיו.

בערב שלפני יום נסיעתו של האורח הגדול נערכה לכבודו נשף־פרידה על־ידי ההסתדרות הציונית באחד האולמים היותר־יפים שבניו־יורק. בנשף הזה נאם הפרופ' חיות בפעם היחידה בכל משך זמן בקורו בארץ זו לפני קהל לאומי גדול, שבא לשמוע מפיו את חות־דעתו על השאלות העומדות ברומו של עולמנו ובכלל להתודע עם השקפותיו על הציוניות במצבה עכשיו. באו מטובי העסקנים הציונים והעברים, ומלבד שהתענגו על ההפתעה הנעימה של עצם הפגישה הזאת עם המלומד העברי המקורי והעסקן הציוני הגדול וכן על ההזדמנות היחידה שהיתה להם לשמוע הרצאה על הציוניות מפי אחד התופש את מקומו בין ראשי מנהליה של הציוניות האירופאית, — מלבד זה גרמה קורת־רוח מיוחדה לנאספים צורת נאומו. זה לא היה סתם נאום המכוון לפעול רק על הרגש ולהלהיב את הדמיון, אלא שעור רב־ערך של מורה גדול בהלכות הציוניות. אחרי שנתח את

שעניניהם של המתנגדים השונים לציוניות התעכב ביחוד על הובותיהם של הציונים הנאמנים בשעה זו. הוא השתדל להוכיח, שאינה נכונה ההשקפה שארץ־ישראל תבנה ע"י אלה המתיחסים אליה בשעה זו כאל מקור לרווחים גדולים. והביא דוגמאות מהקמת ארץ יון המחודשה על־ידי היונים המפוזרים בארצות שונות וכן ממאורעות היסטוריים אחרים. הוא הוכיח גם־כן בגלוי־לב, שיהודי אמריקה, עם כל הפרישם כסיפים עצומים בשנים האחרונות לטובת אחיהם בארצות אחרות ולטובת בנין ארץ־ישראל, לא מלאו עדיין את חובתם לעמם. משום שכל מה שנתנו — נתנו מן המותרות שלהם וכל הניתן מן המותרות אינו נחשב לקרבן, ולעומת זה הפרישו יהודי ארצות המזרח ויהודי ארץ־ישראל את חלקם מהיותר נחוץ להם עצמם. נקודות מזהירות בנאומו היו הידיעות המשמחות שמסר על השפעת המוסדות התרבותיים העברים וביחוד השפעת ה„פדגוגיון" העברי, אלה המיכדות העומדים עדיין בראשית התפתחותם על היהדות האיבטרית והביע את תודתו ל„ועד החלוקה" על הספיקה סיוע הגון ל„פדגוגיון".

חיות נאם חלק גדול מנאומו בעברית, בהברה ספרדית צחה. ואחר־כך עבר לשפה האשכנזית. הוא היה הנואם האחרון של הנשף ובעמדו הנאים רב הדהד הכבוד והדר אי באצור לכבית.

הנואם הראשון היה ראובן בריינין. הוא פתח את נאומו העברי בהבעת צערו על אשר לא ניתנה ההזדמנות להקהל הלאומי הגדול לקדם את בני האורח בברכת „ברוך בואך", ועליו לברכו עתה בברכת „צאתך לשלום" ולטעום את צער הפרידה מעליו. אחר־כך תאר את ערכו של האורח הגדול בתור אחד מחכמי ישראל הגדולים היותר מצוינים בדורנו וכן את ערכו בתור מנהיג ציוני ועסקן לאומי. בריינין התעכב ביחוד על עבודתו התרבותית של הפרופיסור חיות ועל כל אשר עשה לטובת אחינו באוסטריה. הוא ציין אותו בתור סמל חי של המהפכה המוסרית והרוחנית שנעשתה בקרב אחינו אשר באוסטריה.

אחריו נאם ד"ר שמריהו לוין. בדברו על יחסו הפרטי אל האורח כנה אותו בשם „רבי, חברי וידידי". הוא מסר אחר־כך רשמים מבקורו את ה„פדגוגיון" והפליג מאד בשבחו של המוסד הזה, שהוא בעיניו „ישיבה מודרנית של נהרדעי ופומבדיתא". לוין הביע את תקותו, שציוני אמריקה ישכילו לערוך את פעולותיו של חיות, ולא רק יסייעו לו בהחזקת המוסדות התרבותיים בתמיכות כספיות, אלא גם יתחוה בלבם יחס פנימי אל העבודה הרוחנית הזאת.

היושב־ראש היה השופט מאק, נשיא ההסתדרות הציונית.

* * *

חגיגת „לוח אחיעבר"

זה כבר אשר לא נתכנסה חבורה עברית של סופרים, מורים ועסקנים ידועים כמו בסעודת־התכבדים ביום א', 6 במארץ, שערכה הסתדרות „אחיעבר", בנויורק, במרכז העברי, 201 מזרח ברודווי, לכבוד עורך „לוח אחיעבר" ב', מר מ. ליפסון והסופרים המשתתפים בקובץ זה. האולם היה מלא מפה אל פה מיטבי העברים בעיר ובניהם הפנים היותר חביבות ויקרות במחננו. חן מיוחד ואצילות נפשית היו שורים על המסיבה הבלתי־מצויה הזאת ובלבות הנאספים הורגשה איזו חמימות של בני משפחה אחת אחים לדעה ולמעשה. אף־על־פי שבאו האורחים היקרים לחוג את חג הופעת ה„לוח" ולהביע את הכרתם הנאמנה לעורך ולמנהלים, שעבדו את עבודתם שלא על מנת לקבל פרס, אף־על־פי־כן השתמשו בהזדמנות זו והשיחו את לבם על מצב התנועה והספרות העברית בזמן הזה פה בארץ הזבעה השאיפה, כי אנחנו בעצמנו, בלא עזרה מן החוץ, חייבים לגשת לבנות ולחזק את מוסדותינו התרבותיים־העבריים ולהגדיל עברית ולהאדירה. רושם החגיגה הנעימה הזאת לא במהרה ימחה ויפעל השפעה על התפתחות פעולותינו העבריות הלאה.

אחרי לגימה ודברים של טעם פתח היושב־ראש מר א. שפיוזהנדלר את סדר הנאומים. הוא העביר בקיצור על עבודות „אחיעבר" בחורף הזה וקרא את המסובים להעיר ולהשתתפות.

ד"ר נ. מורוב, ראשון לנואמים, הראה על הערך הרב שיש ל„לוח אחיעבר" בספרותנו ועל הצורך להמשיכו גם להבא.

מר י. ז. פרישברג התעכב ביחוד על בחותיהם של „התמונים" העברים, ובמיוחד דבר בשבח העורך שבחר להכניס „אחדות של טעם" בכל החומר הספרותי שנערך על־ידיו.

ה„סבא" ם. ווינטשבסקי נדר בדברים רמים את רעיות אהבתו לשפה העברית, שהיא היחידה שיש לה עתיד באמריקה.

מר דניאל פרסקי עורר את לב הנאספים להשתתף תמיד, גם בימות החול, בפעולותיה של „אחיעבר" ועל־ידי כך יחזקו את ידי העובדים.

מר י. אפאמושו הביע את התפעלותו על כי „בשנות בצורת" יכולנו להוציא מאסף הגון כזה — „בשנות שובע" על אחת כמה וכמה.

מר ש. יאצקאן דבר בשבח „אחיעבר" ובשבח התן הנשף — ליפסון.

מר ש. ניגר חוה את דעתו, כי בעברית יש לכתוב רק עניני יהדות בלבד, כי בעיקרה היא שפת העבר.

מר ראובן בריינין נאם נאום נרחב מלא רעיונות עמוקים ונמרצים, שבו השיב על טענותיו של מר ניגר. כל דבר אנושי איננו זר לנו. כל יצירה עולמית, בה רעיוני בדרי תרבות בשפתנו גוון מיוחד ושעם החדש העברי. הישן והחדש אינם שני דברים שונים, כי אחד משפיע על חברו ואין הפרדה ביניהם. העברית צריכה להכניס בתוכה כל הקרוב ללבו ולמחו של עברי באשר הוא אדם. אנחנו נתנגד לכל צמצום ומיעוט הדמות בספרותנו. איננו תוחמים לה תחומים. ככל שפה חיה הנה גם שפתנו עוסקת ותעסוק בכל עניני יצירה, מדע והשכלה משה שם ומשל יפת.

הבטיח אצל מר בריינין דברים רבים למר מ. ליפסון ולכשרונו הספרותי, שלא נתן לנו עדיין מה שבכחו לתת, ועוד יש לצפות מאתו הרבה".

נאומו של בריינין הקסים את הקהל והשאיר רושם כביר על הלבבות.

מר מ. ת. מויזנר הודה בשם „אחיעבר" לחברים ש. עפשטיין (שהוא עתה בארץ־ישראל), א. רבינוביץ, ש. זליגסון וא. שפיוזהנדלר על עבודתם הקשה והנאמנה בתור חברי ועד ההנהגה של „לות אחיעבר".

מרת זינה רבינוביץ הטעימה את הצורך והנחיצות בספרות קלה לבני־הנעורים ולנשים העבריות.

אז הגיש היושב־ראש מתנה למר ליפסון — עט־זהב בשם הסתדרות „אחיעבר".

מר ליפסין ענה בנגד המברכים ומסר בדברים קצרים ויפים את אשר היתה לו הסתדרות „אחיעבר". אשר בה מצא ספוק והיבן רוחני מיום בואו לאמריקה. את המרכז הרוחני הזה, זה האי העברי בים החולין, עלינו לאהוב ולעזור בכל כחנו ומאדנו.

מר יעקב מארק ספר מקרים אפיים ממסירותו של ליפסין לעבודה העברית.

מר א. נ. פרלברג הדגיש, כי אין עלינו לברך על ה מ ו ג מ ר, אלא על ה ה מ ש ך. אמנם, לכל מה שעשו העברים המאורגנים באמריקה עד כאן יש ערך רב. אולם אין עלינו לשכוח אף רגע, כי עם כל הצלחותינו ו„כבושינו" עד הזמן האחרון היינו רק בבחינת מ ת ח י ל י ם, ה מ נ ס י ם לעבוד וליצור ועוד פעם מ נ ס י ם, בלי נסיגה לאחור. העבודה העברית האמתית עדיין מוטלת לפנינו ורק אם נצליח להמשיכה מתוך מרץ ומסירות, כשם שהצלחנו בהתחלתה, רק אז נהיה ראויים להתברך בלבנו, כי עשינו דבר־מה ולברך איש את רעהו על הצלחותינו.

מר י. גינצבורג אמר, כי לדעת בעלי־חשבון אין א ח ד בבחינת מספר נתון למנין. עלינו להוסיף „לחיות" ו„ריח" זה.

ד"ר ל. סלונימסקי הביע שבעת־רצונו, כי גם באמריקה מרבים לעשות למען שפתנו.

מר א. זאק בדח את הקהל בחרוזים מקוריים מענין השעה.

בין גברא לגברא שעשעו מורות בית־הספר הלאומי, בהנהגת מרת הדסה דאנדס, את לב הנאספים בזמירות עבריות.

לבסוף עוד נשארו ה„מחותנים" המקורבים ביותר ל„אחיעבר" עד האשמורה השנית בלילה ועל כוס תה שוחחו ביניהם מתוך מצב־נפש מרומם והכרה ברורה, כי יש ניר פה לשפה עברית ולתרבות עברית אם רק נעשה

* * *

ד"ר גרשון שטרן.

אני מעירים את תשומת־לב הקוראים על הניקרולוג הבא, שמסר מר מ. ריבולוב, אחד מידידיו של המנוח, ב„הצפירה" (בגליון כ"א שבט). מלבד ה„אבל על היחיד" המובע בזה, אני שומעים מתוך דברי המספיד הד ענוייהם הגופניים והנפשיים של כל הסופרים העברים ומפיצי התרבות העברית הנמצאים, או שנמצאו זמן רב בתקופה האחרונה, ברוסיה ובאוקראינה:

הסופר העברי גרשון שטרן איננו. מחלת הטיפוס אכלה גם אותו. כך מגידה הידיעה הקצרה, הידיעה המהירה שהגיעה מקיוב אלי. אליבא דאמת, אין הידיעה הקשה הזאת מפתיעה אותי כל־עיקר; בכתר לבבי הייתי נושא ברבי את הפחד הגדול מפני גורלם של כל אלה היחידים עובדי התרבות והספרות העברית, שנשארו בארץ האדומה — ורא יבלו המלט על נפשם. היה אמנם כמעט קט איזה נסיון רחוק מן המצר את חבריני — אולם שטרן לא האריך את שעתו ונשמתו יצאה טרם נחלץ.

שתי שנים רצופות של רעב, עוני ומחסור כל גוזרות ועניי גיהנום, יסורי שאול, מחלות משונות, סגופי גוף ונפש — אלה תולדות חייו של האינטליגנט העברי ברוסיה, וביחוד באוקראינה המתבוססת בדם. שטרן היה מאלה שהרעב הקשה והאכזר ענה אותו ביותר ומוצץ ממנו את כל לשדו ועסיסו. בעל משפחה היה אשה לו ובת, ולא היה מנוסה ביותר בעניני הפרנסות החדש... והם רבים מאלה שעסקו עד כה בעניני רוח. איש צנוע ועניו היה הד"ר שטרן, ובהשתנסגרה חברת „תרבות" ומוסדותיה (בתי־מדרשות למורים וגננות) שהיה מורה בהם את הספרות העברית החדשה — מצא לו שעורים אחדים בבתי אנשים פרטיים. עבודה זו היתה מספיקה לו לא פחות ולא יותר מרביעית וחצי רחם ורביעית של תפוחי־אדמה ליום לכל משפחתו. חיים בתענוג! יצתה גם אשתו לשרת באומנות או במסחר זעיר, קפץ עליה ועל ביתה רוגזן של המחלות המתהלכות במדינה. באותם הימים היה מתהלך שטרן כצל, בעיניו יוקד אש הרעב, תגרו משתרבות עיפות לדאבה ותוגה — וכרבוי זקן היאוש המר: האמנם הקיץ הקץ — ואין תקוה עוד?

קצרה יד החברים מהושיע לו והלב כואב לראות ביסוריו התפתח שבאו על האיש הצנוע הזה. מעולם לא היה מדבר שטרן בקול רם — אולם הפעם נעשה קולו נמוך וחרישי עוד יותר והאש שבבתה בעיניו היתה מתחננת על החיים העוברים כצל.

בצאתי משם יראתי, שמא לא תספיק שעת הגאולה — והאיש המתהלך כצל לא יעמוד בכל אלה. מה שיגורתי — בא לי: שטרן איננו.

את תולדות חייו לפרטיהן אין אני יודע. אולם מה שידוע לי עד־ראיתי ומה שראיתי במשך הזמן שעבדנו יחדיו בקיוב איתו אגידה:

כבן ארבעים שנה היה שטרן במותו. את חוק למודיו — בפילוסופיה — גמר בברן. את עבודתו הספרותית התחיל בבלטריסטיקה. הדפיס ב„השלוח" רשימה קטנה, צפרות" וספור גדול „חרטה", אחר כך שנה מעבודתו שהתחיל בה ויהי מדפיס מאמרים מדעיים. מהם אני זוכר את „האשה במקרא ובאגדה", ו„היחיד והצבור". בשנים האחרונות הוזמן להורות את הספרות העברית החדשה במוסדות החנוך וההשכלה של „תרבות". הורה בסמינאריון למורים, באינסטיטוט הפרבלי ובאוניברסיטה העממית. תודות לעבודתו זו ניתנה לו האפשרות לעסוק בעבודה ספרותית; יודע אני, שבעזבונו יש „תולדות הספרות העברית החדשה" של תקופת גליציה, שעליה הרצה באוניברסיטה העממית שבקיוב. מלבד זה היה עוסק בהכנת הריסטומאטיה ביבליותיה־סטורית בשתי הלשונות — עברית ויהודית — שהזמינה אצלו הוצאת־ספרים יהודית בקיוב. בכל ימי רעבוננו הקשים לא היה מפסיק ממשנתו והיה עוסק בעבודה מתוך מסירות נפש ממש. — עוד שח לי על־דבר עבודות ספרותיות שונות שהוא עוסק בהן; ואם לא מצא את דרכו בספרות היפה — הנה אבד לנו במותו עובד ספרותי חרוץ, מתמיד ובר־לבב; ולולא קופד פתיל חייו באמצע, ודאי היה מעניק לנו הרבה ספרים חשובים ומועילים שיש בהם כדי להקנות את ידיעת הספרות העברית ותורתה לדור הצעיר שלנו המקבל חנוך עברי בבית־הספר העברי החדש.

הגורל המר והקשה התאכזר לנו שוב — ושטרן איננו.

ידעתי: קשים היו חייו וקשה שבעתים היה מותו.

בסביבה זרה וספוגה משטמה לחברינו מת האיש הזה; אותם היחידים, המתלבטים עדיין ברחובות העיר המתה, יעמדו שם תמהים ונדהמים לפני הקבר החדש והרהורי־מות נורא יחלוף אותם ברתת:

— ומה יהיה בסוף?

מסביב — דממת בית־הקברות. אין קול ואין עונה.

מפני השנויים במערכת „התורן" נתעכב הגליון הזה לשבוע שלם. — ה ה נ ה ל ה.

דרוש מורה.

שיטת הלמוד עברית בעברית.

לפנות אל:

A. STEINBERG
232 E. Madison St. Louisville, Ky.

מנהל מומחה

בן תורה ובעל השכלה גבוה עברית וכללית, המשמש עתה בתור מנהל באחד מבתי-הספר המעולים בעיר גדולה, רוצה להחליף משרתו, לראשית זמן הבא, במשרה אחרת בעיר ניו-יורק או באחד מפרווריה.

לפנות אל „התורן" בשביל „חכים".

מורה עברי

לבית-ספר משוכלל בגשמי ורוחני, המתקיים זה כעשר שנים, בעיר גדולה, בפנים המדינה, דרוש מורה בקי ומנוסה בשיטת עברית בעברית, הוראת כ"ז שעות לשבוע לשלש מחלקות. פרס הגון ותנאים נוחים. לפנות אל „התורן". רצוי מורה מעולה דוקא. החוזה להחל מראש-חודש אייר הבא.

לתקנת החנוך העברי:

בתי-הספר העבריים ותלמודי-התורה בשיקאגו ובכל המערב התיכון הצריכים למורים מעולים, מורים ראשים ומנהלים, מתבקשים לפנות בענין זה אל אגודת המורים העברים בשיקאגו וסביבותיה. תקנה זו כביאה ברכה מרובה לחנוך העברי, מפני שהאגודה מכירה היטב במיטב המורים, ולפיכך היא יכולה להמציא אותם את המורים המתאימים שהמוסדות הנ"ל, לגוניהם השונים, נזקקים להם.

כתובת מזכיר האגודה:

A. KATZ, 1307 Independence Blvd., Chicago, Ill.

„השלח"

א)	הרעיון ה[illegible] והחיצונים (המשך)	ד"ר יוסף קלוזנר.
ב)	במזרח (שירים)	אליהו מייטוס.
ג)	סדרי-מועדים בכתבי-הקודש (סוף)	ד"ר שמעון ברנפלד.
ד)	קול החיים והמתים (מחזה במערכה אחת)	אליהו גינזבורג.
ה)	מקור עברי חדש לתולדות פראנק וסיעתו (המשך)	ד"ר א. י. בראוור.
ו)	ה„נביא" (ציור)	א. א. קאבאק.
ז)	לשאלות היהדות המודרנית (סוף)	ד"ר יחזקאל תגר.
ח)	נכאים (שיר)	ז. שניאור.
ט)	מן הגיהינום האוקראינית (רשמי עדי-ראיה)	הרב משה רבלסקי.
י)	מלחמת-ה„תרבות" החדשה	משה סמילאנסקי.
יא)	דברי-בקורת (ב)	ד. קמחי.
יב)	בארץ ובחוץ-לארץ (השקפה כללית) ה.	המשקיף.
יג)	ביבליוגראפיה	ד"ר הוגו ברגמאן.
יד)	ספרים חדשים.	

מתקבלת החתימה לשנת תרפ"א על

„השלח"

ירחון לספרות, למדע ולעניני החיים. נוסד בשנת תרנ"ז.

העורך: ד"ר יוסף קלוזנר

[illegible]חודש יוצאת חוברת אחת. שש חוברות, היוצאות במשך [illegible]ים, מצטרפות לכרך אחד, שהוא ספר שלם. מיום הוסד ש[illegible] ועד עתה כבר יצאו שלשים ושבעה כרכים, שבהם [illegible]פו כמעט כל הסופרים היותר ידועים שלנו.

המחיר לשנה:

[illegible]תשרי עד תשרי: בארץ 40 שילינג, בחוץ-לארץ 42 שילינג.
לחצי שנה: מתשרי עד ניסן: בארץ 20 שילינג, בחו"ל 21 שילינג.
וכפי ערך זה בכספי ארצות אחרות.

"HASHILOAH", P. O. B. 273, Jerusalem (Palestine)

אל תחמיצו את השעה, יש לכם ההזדמנות עכשיו

להביא את קרוביכם מפולניה ומגליציה

אפשר להשיג אצלנו כל מיני כרטיסים במחיר האוריגינאלי של חברות-האניות מבלי כל הוספות.

לאלה הקונים כרטיסי-נסיעה בלשכת בעל הבאנק, הנרי ק. זארו, הננו מבטיחים לא רק מחיר נמוך, אלא גם להביא את קרוביהם הנה בהקדם היותר אפשרי.

חוץ מהבטחה זו בעד נסיעה מהירה מתנהגים באי-כחו האירופאים של מר זארו, הנמצאים בכל ערי החוף וערי הבירה באירופה, עם קרוביהם באופן הכי ידידותי.

באופן כזה יכול מר זארו להבטיח לכל אלה הקונים ממנו את כרטיסי-הנסיעה בעד קרוביהם או בני משפחתם, כי באי-כחו באירופה יתיחסו עם הנוסעים באופן הכי נעים, וישתדלו שיקבלו את חתימת (וויזה) הקונסיל ושיבואו לאמריקה בהקדם היותר אפשרי.

הלשכות של הנרי ק. זארו נמצאות ב-39 קופר סקוויר, בקרן הרחוב הששי, וב-158 רחוב ריווינגטון, קרן רחוב קלינטון.

הבאנק של הנרי ק. זארו שולח כסף על-ידי הפוסטה או הטלגראף לכל קצות הארץ במחיר נמוך מאד.

HENRY C. ZARO, BANKER
Palestine Traveling Bureau
Authorized under the Banking Laws of the State of New York
39 Cooper Square, cor. 6th Street

HENRY C. ZARO, BANKER
Authorized Steamship Ticket Agency
Authorized under the Banking Laws of the State of New York
158 Rivington St., cor. Clinton St.

NEW YORK CITY

... המורים העברים,
... אל... ות בשיקאגו וסביבותיה,
... במשא־ומתן עם שום מוסד
חנוכי בכאן מבלי שאול בתחלה את פי
מזכירה:

A. KATZ
1307 Independence Blvd.
Chicago, Ill.

לקוראי „התורן"

על־פי חוקי האדמיניסטראציה הננו מוכרחים להפסיק משלוח את גליונות „התורן" לכל אלה שלא שלמו עדיין את התשלום עד גליון 250, מארץ 1921.

הננו מבקשים בזה בקשה נמרצה את כל החותמים האלה לשלוח לנו את המגיע מהם בהקדם האפשרי, כדי שהגליונות הבאים יגיעו לידם.

הנהלת „התורן".

הכתובת לעניני המערכת של „התורן" החדש...

R. BRAININ,
Hatoren, 55 Fifth Avenue. New York.

„יגעת ולא מצאת אַל תאמין".

ספרי הוצאת „מוריה"
מאת ביאליק ורבניצקי

להשיג אצל אַמעריקאן יוראָפּיען בוק קאָמפּאַני

202 איסט ברודוויי, ניו־יורק.

אחרי רוב עמל ובקושי רב עלתה בידינו להשיג במספר מצומצם מאד את ספרי הוצאת „מוריה" הנקובים פה, אשר אי־אפשר היה להשיגם בעד כל כופר במשך חמשה או ששה שנים האחרונות. מאלה המה:

שירים — טשרניחובסקי
שירים ופואימות — שניאור
ספר האגדה, כל החלקים
דברי אגדה, ז' חוברות
מדרשים קטנים — ביאליק
שירת היואטה,
תרגום טשרניחובסקי
משואות, מאסף
כתבי מ. ל. ליליענבלום, נ"ח
כתבי ר. שטיינברג, נ"ח
בבואות, דברי בקורת — פיכמאן
כל כתבי מנדלי מוכר־ספרים, ג', ד'
ראשי פרקים במדעי המקרא — סולוביטשיק
שירים — ביאליק

השלח, כרכים ל"ג, ל"ד, ל"ה, ל"ו
משירי עם — ביאליק
בני ערב — חונה מוסה
איבנהו — וולטר סקוט
אספרתקוס, תרגום זאבוטינסקי
שנת התשעים ושלש — הוגו
בית חנן — מאפו
תולדות הספרות העברית — קלוזנר
דון קישוט, תרגום ביאליק
כתבי זלמן עפשטיין, ח"א
מארץ, מאסף
הצדה, קובץ זכרון לגנסין
תולדות חבת ציון — ציטרון
כתבים, לתולדות חבת ציון וישוב א"י — א. דרויאנוב

באשר כל אלה קבלנו במספר מוגבל מאד, כמובן, כל הקודם זכה.
רשימה מפורטת מכל הספרים הנמצאים אצלנו נשלח חנם לכל דורש.

AMERICAN EUROPEAN BOOK CO.
202 East Broadway New York City
Telephone Orchard 4980

נמצאים אצלי למכירה במספר מצומצם של אכסמפלארים

ספרי הגאון הרב ד"ר חיים העלר

1) ספר המצוות להרמב"ם ז"ל, תוצאה חדשה ומתוקנת על־פי כתבי־יד, עם מבוא מדעי והערות, מחירו — $8.00
2) הקירות על־דבר תרגום הסורי לתנ"ך "פשיטא" (באשכנזית) — — — — — — — — — — — 2.00
3) קונטרס על־דבר מסורת הש"ס הירושלמי — — .75
4) זרע חיים על אבן העזר, עם קונטרס פרי חיים על חושן משפט — — — — — — — — — — 2.00

הספרים הנזכרים לעיל נדפסו בתכלית ההידור ונשארו רק אכסמפלארים אחדים מכל ספר וספר, וכל הקודם זכה!

ברגשי כבוד, משה חיים טויזנר.

לפנות על־פי הכתובת:
Mr. M. TOUSNER, c|o Portnoy
234 East 6th St. New York City

UP-TO-DATE PRINTING CO., INC., 195 CANAL ST., NEW YORK.